

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
UGDYMŲ SISTEMŲ KATEDRA

Birutė Dičiūnienė

Edukologijos magistrantūros
studentė

**POPAMOKINĖS VEIKLOS STRUKTŪRA
IR ORGANIZAVIMAS PRADINĖJE MOKYKLOJE**

MAGISTRO DARBAS

Mokslinis vadovas:
Prof. Arkadijus Kiseliovas

Šiauliai, 2006

Darbas originalus _____ B. Dičiūnienė

Summary

After – school education allows obtaining one of the most important aims of education – to ensure qualitative and continues education while a child with his needs is in the centre of the process. Professional organization of educational process is constant improvement of school and item of qualitative education. After – school education is understood like a permanent process intended for a child’s socialization, creativeness, development of abilities, expansion of leisure time, recreation. All after – school activities have to help a child to spread his individual abilities of creativity, to satisfy his natural demands of self – expression, love and deference, purport, creativeness, orderliness and harmony. After – school education is a component of educational process, which determines individual formation and even has decisive stress for it. Therefore it is very important to anlyze this process systematically.

Research object: organization of after – school education.

Research objectives: To analyze the structure, organization of after – school activities, to establish expedience, usefulness, varieties of forms, initiative using after – school activities.

Research tasks: to analyze results of the research and characterize

- Student’s opinion towards after – school activities;
- Teachers position;
- Parents position;
- Student’s input to after – school activities;
- Student’s viewpoint to organization of after – school activities;

Methodology of research:

1. Analysis of scientific literature (pedagogical, psychological, methodological);
2. Method of questionnaire survey.

Organization of after – school activities in comprehensive schools evidences how much attention is paid on busyness and socialization of students, on cognitive needs of students and circumstances for their self – expression and education of their abilities.

The research showed, that organization of after – school activities proceeds right direction, with amplitude and variety of after – school events, supplies cognitive needs of students, and capacitates for student’s self – expression and education of their abilities.

The main conclusion: The organization of after- school activities influences student’s busyness and socialization at school. Quality of after – school education is very important, as it polarizes towards revelation of inborn abilities, and the most important – expands general abilities, determines the results of education.

ĮVADAS.....	3
I. TEORINIAI NAGRINĖJAMO KLAUSIMO ASPEKTAI.....	6
1.1. Popamokinės veiklos problematika, samprata, reikšmingumas pedagoginėje, psichologinėje literatūroje.....	6
1.2. Socialinė, kultūrinė laisvalaikio esmė	6
1.3. Sparti vertybių diferenciacija.....	8
1.4. Pedagogikos, psichologijos mokslininkų popamokinės veiklos teorijų apžvalga.	9
II. POPAMOKINĖS VEIKLOS RACIONALIAUS PANAUDOJIMO GALIMYBĖS IR JŲ ĮTAKA DVASIINIAM ŽMOGAUS TOBULĖJIMUI, JO KŪRYBINIŲ POTENCIJŲ AKTYVUMUI.....	12
2.1. Popamokinės veiklos pedagoginio organizavimo sąlygos.....	14
2.2. Popamokinės veiklos ryšys su mokymo procesu.....	17
2.3. Visapusiškos asmenybės ugdymas – pagrindinis popamokinės veiklos ugdymo tikslas.....	19
III. PEDAGOGINIS VADOVAVIMAS POPAMOKINEI VEIKLAI.....	25
3.1. Popamokinės veiklos principai	26
3.2. Mokytojo vaidmuo organizuojant mokinių popamokinę veiklą	29
3.3. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių ypatumai ir jų vaidmuo popamokinės veiklos organizavimo galimybėms	30
3.4. Popamokinės veiklos rūšys, jų įvairovė	32
IV. MOKINIŲ POPAMOKINĖS VEIKLOS UGDYMO PERSPEKTYVOS	35
V. TYRIMŲ REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ	38
5.1. Mokinių nuomonė apie dalyvavimą popamokinėje veikloje ir jos reikšmę asmenybės vystymuisi	38
5.2. Mokytojų nuomonė apie popamokinės veiklos struktūrą ir organizavimą mokykloje..	47
5.3. Mokinių tėvų įtaka vaikų popamokinės veiklos organizavimui	57
IŠVADOS	62
REKOMENDACIJOS	63
LITERATŪRA	64
PRIEDAI	67

ĮVADAS

Spartūs socialiniai - ekonominiai pokyčiai šalyje paskutiniame dešimtmetyje sąlygoja sudėtingą jaunimo situaciją. Viena vertus demokratinių pokyčių pasėkoje atsirado naujos galimybės politinei, ekonominei, kultūrinei jaunimo saviraiškai, bet tuo pat metu pastebimi ir šiai socialinei grupei būdingi pilietinio pasyvumo, politinio susvetimėjimo bruožai bei įvairios joje plintančios socialinės negerovės (nusikaltimai, priklausomybių ligos et.).

Kaip vienas iš galimų šių problemų sprendimo būdų LR Vyriausybės patvirtintoje „Vaikų ir jaunimo socializacijos programoje“ 2004 – 2014 m.” akcentuojamas vaikų ir jaunimo pilietinės kultūros ugdymo skatinimas. Šią nuostatą fiksuoja ir „Bendroji pilietinio ugdymo programa“, kurioje pabrėžiama vaikų ir jaunimo organizacijų svarba visuomeniškumo ir pilietiškumo ugdymui.

Pastarųjų metų publikacijose (autoriai: S. Dzenuškaitė „Mokinių nepamokinės veiklos tobulinimas“ (1991), I. Zaleckienė „Moksleivių papildomas ugdymas“ (1994) S. Eitminavičius „Kokia ugnim nušviesti?“ (2000), A. Paulavičiūtė „Renginių organizavimas ABC“ (2002), ir kt. bei kai kuriuose Švietimo ir mokslo ministerijos inicijuotuose tyrimuose (pavyzdžiui, Papildomas ugdymas socializacijos kontekste) randame duomenų apie mokinių dalyvavimą visuomeninių organizacijų ir savivaldos veikloje, tačiau jie neretai fragmentiški arba senstelėję. Šiuo metu ryškus naujų, aiškiai orientuotų į šią problematiką, empirinių duomenų stygius. Patikimų duomenų trūkumas apsunkina valstybinių programų, skirtų vaikų ir jaunimo socializacijai, realizavimą.

Švietimo, kaip socialinės institucijos, misija – padėti išlaikyti visuomenę kaip gerai koordinuotą visumą, saugančią ir kuriančią savo kultūrą. Tam įgyvendinti kuriama ugdymo diferencijavimu ir integravimu pagrįsta švietimo sistema, vienas iš jos principų - perimamumas, nenutrūkstamumas ne tik tam tikrų ugdymo grandžių, bet ir ugdymo sričių ryšys. Papildomasis ugdymas – sudedamoji ugdymo proceso dalis, lemianti asmenybės formavimąsi ir formavimą, be to, turinti tam lemiamą reikšmę. Todėl labai svarbi šio proceso poveikio analizė (Survutaitė, 2002).

„Labai svarbu užimti vaikus laisvu po pamokų metu – tiek mokykloje, tiek kitose švietimo ar kultūros įstaigose. Kūrybiška veikla apsaugo mokinius nuo neigiamų įtakų. Skatintina iniciatyva, kai mokyklos po pamokų, savaitgaliais, moksleivių atostogų metu leidžia vaikams naudotis kompiuterių klasėmis, sporto salėmis ir aikštyvais. Specialiai skiriame tam lėšų ir kviečiame visas įstaigas įsitraukti į papildomą vaikų ugdymą“, - teigė buvęs švietimo ir mokslo ministras Algirdas Monkevičius. (Vijeikytė, 2004).

Papildomas ugdymas yra specifinis, jei lyginsime su bendruoju ugdymu. Papildomo ugdymo kokybės akivaizdūs rodikliai gali būti ne tik materialūs laimėjimai konkursuose, varžybose,

olimpiadose, bet ir moralūs – moksleivių, jų tėvų, kartu visos mokyklos bei vietos bendrovės savijauta, pasitenkinimas ugdymo veikla. Papildomo ugdymo kokybe turi rūpintis ne vien pedagogai, moksleiviai, bet ir jų tėvai bei vietos bendruomenė (Survutaitė, 2004).

Papildomąjį ugdymą ir jo ypatybes Lietuvoje nagrinėjo G. Petkevičaitė - Bitė (Dapkienė, 2001), A. Maceina (1934), J. Laužikas (1965), L. Jovaiša (1987), K. Pečkus (Rajeckas, 1994), J. Vaitkevičius (1982), A. Paurienė (1973), St. Dzenuškaitė (1991), S. Dapkienė (2002), A. Paulavičiūtė (2002), J. Ratkus (2000) ir kiti.

Tyrimo problema: 2001 m. rugsėjo mėn. 14 d. „Dialogue“ išspausdintame straipsnyje „Kokia papildomo ugdymo ateitis?“ buvo konstatuota, kad papildomas ugdymas neprivalomas; finansuoti jį nebūtina; papildomas ugdymas Lietuvoje atsidūrė rizikingoj padėty; dėl lėšų stygiaus apribojus vaikų ir jaunimo laisvalaikio institucijų veiklą, ėmė smarkiai plisti jaunimo nusikalstamumas, narkomanija, visokios kitos socialinės negerovės; pedagogai bijo, kad išaugus mokesčiui, kai kuriuos būrelius iš viso teks uždaryti, o vaikų laisvalaikis bėgs gatvėje

Tyrimo objektas: papildomo ugdymo organizavimas pradinėje mokykloje.

Tyrimo hipotezė: Remiantis mokinių, jų tėvų ir mokytojų požiūrio analize, tikėtina, kad gerai apgalvota ir sukurta mokyklos popamokinės veiklos struktūra skatins mokinių aktyvumą, iniciatyvumą, kūrybiškumą, saviraišką.

Tyrimo tikslas: Išanalizuoti popamokinės veiklos struktūrą, jos organizavimą, nustatyti popamokinės veiklos tikslingumą, rezultatyvumą, formų įvairovę, bei iniciatyvumą.

Tyrimo uždaviniai:

Atlikti III - IV kl. moksleivių, jų tėvų ir mokytojų apklausą.

Išanalizuoti tyrimo rezultatus ir charakterizuoti:

- mokinių, jų tėvų ir mokytojų požiūrį į popamokinę veiklą;
- mokytojų ir tėvų indėlį į popamokinę veiklą;
- mokinių požiūrį į popamokinės veiklos organizavimą;

Tyrimo metodai:

Mokslinės literatūros (pedagoginės, psichologinės, metodinės) analizė;

Anketinės apklausos metodas;

Tyrimo duomenų apdorojimas taikant Exell programą.

Tyrimo imtis: Tyrime dalyvavo 192 Marijampolės apskrities bendrojo lavinimo mokyklų III – IV klasių mokiniai, 43 pradinių klasių mokytojai ir 68 mokinių tėvai.

Tyrimo organizavimo etapai: Tyrimas vyko vienerius mokslo metus.

Pirmajame etape buvo analizuojama filosofinė, psichologinė ir pedagoginė literatūra, interneto duomenų bazės. Atitinkamos literatūros studijavimas ir analizė leido tiksliau suformuluoti tyrimo problemą, tikslus ir uždavinius.

Antrasis etapas – tyrimas. Buvo panaudotas standartinis instrumentas – anketa. Anketos sudarytos, orientuojantis į popamokinės veiklos sistemą lemiančius veiksnius. Moksleiviams skirtoje anketoje pateikta 13 uždaro ir atviro tipo klausimai, padedantys atskleisti mokinių požiūrį į popamokinės veiklos organizavimą mokykloje ir jos įtaką mokinių užimtumui ir ugdymo proceso efektyvumui, sėkmingai asmenybės socializacijai bei asmenybės raidai.

Trečiajame etape buvo atliekama kiekybinė ir kokybinė duomenų analizė.

Darbo struktūra: Anketos mokytojams ir tėvams buvo sudarytos, siekiant atskleisti mokytojų ir tėvų požiūrį ir bendradarbiavimą organizuojant popamokinę veiklą klasėje ir mokykloje.

Tyrimo procedūros:

- Iš anksto buvo susitarta su mokytojais ir paskirtas tyrimo laikas.
- Mokiniais ir mokytojams išdalintos anketos.
- Supažindinama su anketos pildymo ypatumais.
- Anketų pildymo laikas neribotas.
- Mokiniai ir mokytojai, užpildę anketas, jas atiduoda tyrėjui.
- Tėvai anketas pildė tėvų susirinkimų metu, panaudojant tas pačias tyrimo procedūras.

I. TEORINIAI NAGRINĖJAMO KLAUSIMO ASPEKTAI

1.1. Popamokinės veiklos problematika, samprata, reikšmingumas pedagoginėje, psichologinėje literatūroje

Pedagoginėje, psichologinėje literatūroje randame, o ir gyvenimo patirtis liudija, kad laisvalaikio leidimo formą rodo jame vyraujantys užsiėmimai. Todėl laisvalaikį galima skirstyti į organizuotą ir neorganizuotą, aktyvų ir pasyvų, individualų ir kolektyvinį, pozityvų ir negatyvų (Grinevičienė, 1996). Laisvalaikio metu galima ne tik ilsėtis bet ir dirbti, todėl nėra tikslios ribos tarp poilsio ir laisvalaikio. Žmogui jėgoms atgauti ir pilnaverčiam gyvenimui užtikrinti nepakanka elementarių poreikių tenkinimo: miego, valgio ir pan., reikia mokymąsi ar darbą pakeisti tokia veikla, kuri taptų poilsiu. Todėl mokiniams pavargus nuo protinio darbo rekomenduojama kuo daugiau būti gryname ore, judėti, o po to galima užsiimti protine veikla. Kuo didesnis nuovargis, tuo ilgesnis ir aktyvesnis turi būti poilsis. Kuo jaunesnis organizmas, tuo dažniau ir ilgiau turi ilsėtis.

Vaikas – savarankiškos ir veiklios prigimties žmogus. Mokymo ir auklėjimo procese neišnaudojami daugelio mokinių savarankiškumo rezervai. Laisvalaikis palankus metas atsiskleisti jo savarankiškumui. Jau pirmoje klasėje mokytojas turi sudarytas tokias sąlygas, kad popamokinėje veikloje pasireikštų vaikų aktyvumas, savarankiškumas bei iniciatyva. Mokiniai nori būti aktyvūs, tai natūralus jų poreikis. Jeigu klasėje yra pasyvių vaikų, pripratintų vykdyti tik nurodymus, tai dažniausiai todėl, kad auklėtojai arba tėvai per daug vertina savo įsakymų galią, slopina vaikų aktyvumą ir savarankiškumą.

Gebėjimas naudingai ir savarankiškai leisti laisvalaikį pats savaime neatsiranda, tai didelio darbo rezultatas (Dapkienė, 2001). Negalima palikti moksleivio vieno su apsisprendimo teise – ką veikti laisvalaikiu, jei norime kalbėti apie tikrą ugdymo darbą. Teigiamas šios problemos sprendimas – pirmiausia tėvų rūpestis, bet ir klasės auklėtojui, mokytojui derėtų su mokiniais kalbėti apie racionalaus laiko panaudojimo, naudingos veiklos pasirinkimo asmeninę ir visuomeninę reikšmę, priminti draugų, vyresniųjų žmonių pasiektus rezultatus, supažindinti su paprasčiausiais darbo organizavimo elementais.

1.2. Socialinė kultūrinė laisvalaikio esmė

V. Tolstychas teigia, kad “laisvalaikis yra tas žmogaus laikas, kurį jis naudoja savo paties nuožiūra, nevaržomas jokių prievolių ar įsipareigojimų”. Panašiai šią sąvoką aiškina ir mokiniai bei

studentai. Laisvalaikis yra tas laikas, kurį žmogus praleidžia pagal savo norus, pomėgius, kurio metu jis gali nuo savęs nusimesti rūpesčių našta, atsikratyti prastos nuotaikos, nuobodulio, pamiršti mokymąsi, t.y. jį gali leisti taip, kaip iš mažens tėvų, o vėliau mokytojų yra pratinamas (Dapkienė, 2001). Mokiniai savo laisvalaikį panaudoja pozityviems ir negatyviems planams įgyvendinti.

Laisvalaikis gali būti laikomas visuomenės išsivystymo kriterijumi, kadangi jis lemia asmenybės tobulėjimo galimybes. Tačiau laisvalaikis turi būti kryptingas, t.y. racionaliai panaudojamas (Grincevičienė, 1997).

Pozityvus laisvalaikis padeda mokinio asmenybei dvasiškai tobulėti, sudaro sąlygas kūrybinėms galioms, iniciatyvai plėtotis, kaupti bendravimo kultūrą, praktiškai taikyti pamokose įgytas žinias. Laisvalaikis yra toji terpė, kurioje mokykla praktiškai gali vykdyti tai ko ji moko.

Daugelio nuomone laisvalaikis yra kiekvieno žmogaus asmeninis reikalas, bet jei asmenys, šiuo atveju mokiniai, savo laisvalaikį leidžia neadekvačiai, tai neturėtų būti asmeninis reikalas. Su laisvalaikio leidimu iš dalies yra susiję vaikų ir jaunimo žalingi įpročiai – rūkymas, narkotikai, girtavimas ir kt. (Kvieskienė, Monkevičienė, 2001).

Laisvalaikio formos yra įvairios. Šiuo metu tarp moksleivių yra populiarios sėdimos, žodinės laisvalaikio formos: popietės, pokalbiai, viktorinos, klasės vadovo valandėlės. Judėjimo stoka visur persekioja ir tai atsiliepia vaiko organizmui.

Laisvalaikio leidimo stilių bei susiklosčiusias tradicijas rodo vyraujantys jame užsiėmimai. Maloniausias vaikų laisvalaikio užsiėmimas – pramoga. Ji turi daug aspektų. Visų pirma ji atlieka svarbią žmogaus jėgų regeneracijos funkciją. Taip pat gali atlikti ir žmogaus jėgų didinimo, jų plėtojimo funkciją. Žaidime, ypač kolektyviniame arba grupiniame, visada yra pareiga, garbės jausmas, yra tarpusavio santykiai, kurie būna ryškesni, aistringesni, temperamentingesni negu nežaidžiant. Žaidime tarpusavio santykiai grindžiami tikrosiomis vertybėmis. Todėl šiandienos uždavinys – kelti pramogų kultūrą ir keisti mokinių požiūrį į malonumus, parodant skirtumą tarp primityvaus mėgavimosi ir prasmingos kilnios veiklos, teikiančios pasitenkinimą ir džiaugsmą (Dapkienė, 2001).

Laisvalaikis gali būti organizuotas ir neorganizuotas. Organizuotas laisvalaikis siaurąja prasme – tai klasės auklėtojo tvarkoma nepamokinė veikla, atsižvelgiant į mokinių pomėgius, polinkius ir interesus, tai noras įpratinti vaikus naudingai sau ir visuomenei leisti savo nuo tiesioginių pareigų atliekamą laiką. Stengiamasi, kad auklėtiniai naudingai praleistų laisvalaikį.

1.3. Sparti vertybių diferenciacija

Šiuo metu visuomenėje vis daugėja smurto, nerimą kelia žmogaus dvasios griūtis, besiformuojantis žmonių sluoksniis, turintis tam tikrą amoralumo ženklą. Tai verčia mąstyti apie ateitį. Gyvenime pilna įvairių keblių, problemišκών situacijų, pavojų. Šiandien narkomanija jau persikėlė į žmonių kasdienybę, mokyklas, diskotekas, klubus, į jaunų žmonių susibūrimo vietas. Todėl begalinė atsakomybė tenka ne tik mokinių tėvams, bet ir su vaikais dirbantiems pedagogams. Vaikas pirmiausiai turi jaustis saugus (Grincevičienė, 1997).

Gyvenimo patirtis rodo, kad narkotikus vartojantys asmenys sparčiai „jaunėja“. Mokinys savo laisvalaikį leidžia ne tik šeimoje, klasės renginiuose. Suaugusieji vis mažiau bendrauja su jaunąja karta.

Lietuvai, mažai valstybei, neturinčiai gamtos išteklių, didžiausias turtas, pažangos ir plėtros prielaida yra žmogus (Daugėlienė, 2001). Žmogaus ištekliai – didžiausias mūsų šalies turtas. Vaikai – tai itin svarbi tų išteklių dalis, kurios puoselėjimas dabartyje reiškia investiciją į ateitį.

Šiandien kiekvienas pedagogas, tėvas ar motina privalo rūpintis vaikų ir jaunimo laisvalaikio organizavimu kaip gyvybiškai svarbia problema, kaip auklėjimo, kūrybos ir pramogų, kaip jėgų atstatymo šaltiniu.

Vaikas ar jaunuolis, užsiimantis kūryba, saviraiška, nuolat tobulėjantis, savo pasiekimais, dalyvavimu, atsiskaitantis visuomenei, yra pagrindinis papildomojo ugdymo institucijos kokybės rodiklis ir visos veiklos siekiamas rezultatas.

Jaunimo papildomas ugdymas padeda jaunam žmogui išlaisvėti:

- Iš nepagrįstų išorinių apribojimų. Jaunas asmuo jaučiasi galintis imtis atsakomybės, bet kai kuriose situacijose pervertina savo pasirengimą gyvenimui, o suaugusieji kartais linę nepasitikėti ir nepagrįstai riboti jauno asmens galimybes. Išlaisvėjimas iš nepagrįstų išorinių apribojimų reiškia pastangas sušvelninti šį galimą konfliktą. Jaunimo neformalaus ugdymo veikloje asmeniui suteikiama saugi erdvė pajusti ir išbandyti savo realias galimybes, o jį supančiai aplinkai atvirai priimti besikeičiantį, stiprėjantį jauną žmogų.
- Iš nepagrįstų vidinių apribojimų. Jaunas asmuo, stokodamas asmeninės patirties remiasi tėvų, autoritetų, tradicijų suformuotomis vertybėmis. Išlaisvėjimas iš nepagrįstų vidinių apribojimų, (nesuvoktų vertybių, baimių, kompleksų) reiškia jauno

žmogaus vertybių formavimąsi asmeninės patirties pagrindu.

- Link atsakomybės už savo gyvenimą. Tai reiškia jauno asmens sąmoningą apsisprendimą dėl savo norų bei tikslų ir savarankiškas pastangas siekiant jų įgyvendinimo.
- Link prasmingo savęs realizavimo. Tai reiškia jauno asmens galimybių realizavimą derinant asmeninius ir bendruomeninius tikslus.

1.4. Pedagogikos, psichologijos mokslininkų popamokinės veiklos teorijų apžvalga

Papildomas ugdymas kaip ugdymo forma įteisintas Lietuvos Respublikos įstatymo. Šio ugdymo tikslai ir uždaviniai fiksuoti Lietuvos švietimo koncepcijoje, kurioje taip pat įvardyti galimi ugdymo būdai. Būtent papildomas ugdymas orientuoja žmogų atskleisti prigimties galias, puoselėti dorą, o svarbiausia – plėtoti bendruosius gebėjimus.

Papildomo ugdymo problemų, jam adresuojamų funkcijų nagrinėjimas nėra naujas reiškinys. Ir tai suprantama. Juk papildomo ugdymo metu galima įgyvendinti daug reikalingų ir į formalius rėmus netelpančių ugdymo uždavinių – užimti moksleivius po pamokų, apsaugant juos nuo nepageidaujamos įtakos gatvėje, suteikti jiems papildomų žinių ir įgūdžių, įtraukti į visuomenės svarbių problemų sprendimą ir kt. (Survutaitė, 2002).

Kai kuriuos bendrus papildomo ugdymo turinio, formų bruožus galima rasti ir tarpukario Lietuvos ir sovietmečio, taip pat ir dabarties mokykloje. Tačiau apskritai turbūt nekvestionuotinas faktas, kad papildomas ugdymas yra socialiniu požiūriu kontekstualus dalykas. Pavyzdžiui, tarpukario Lietuvoje didelis dėmesys skirtas patriotizmo ugdymui, o sovietinė mokykla daugiausia bandė lipdyti tarybinius žmones. Pastaruoju metu pedagogai, švietimo specialistai ir organizatoriai dažnai kelia klausimą, kaip galima efektyviau plėtoti papildomą ugdymą ne tik kaip dalykinių žinių suteikimo priemonę, bet taip pat - ir būdą, kaip spręsti aktualias dabarties problemas. Papildomo ugdymo koncepcijos apmąstymuose pagrįstai teigiama, kad papildomas ugdymas iki šiol neretai susiaurinamas iki būrelių veiklos supratimo. Tame pačiame dokumente teigiama, kad tikslai daug platesni, pavyzdžiui, ugdyti demokratišką, socialų, savarankišką, kūrybišką vaiką, paruošti jį pilietiškai aktyviam gyvenimui.

Socializacija dažniausia suprantama kaip reikiamų visuomenėje normų, vertybių ir žinių įsisavinimas. Neabejotina, kad ir papildomas ugdymas socializacijos požiūriu reikšmingas veiksnys. Tačiau jo panaudojimą apunkina nepakankami materialiniai ir žmogiškieji resursai, organizacinės iniciatyvos, taip pat - reikiamos informacijos trūkumas, atsakant į klausimus, kokia yra papildomo ugdymo situacija, moksleivių poreikiai, geroji patirtis ir kt. (Grinevičienė, 1997)

Socialinė aplinka, kurioje veikia mokykla, vienaip ar kitaip įtakoja ir pačios mokyklos veiklą, kita vertus ir mokykla, įgyvendindama savo socializacines funkcijas keičia tą aplinką, kurioje ji yra. Apie tai liudija ir tas faktas, kad dauguma mokytojų pabrėžia, jog mokyklos aplinkoje yra specifinių ypatumų, į kuriuos reikia atsižvelgti planuojant papildomo ugdymo veiklą. Toks diagnozavimas, pats savaime, nėra nei pozityvus, nei negatyvus, o tiesiog parodo mokyklos, šiuo atveju pedagogų, socialinės aplinkos keliamų iššūkių suvokimą. Organizuojant papildomą ugdymą mokykloje yra atsižvelgiama į aplinkos socialinius ypatumus, kas byloja ne tik apie adekvačią problemos kontempliaciją, tačiau ir tam tikrą mokyklos pasyvumą bei neveiklumą, atsiribojimą, veiksmo prasme, nuo tos aplinkos. Atotrūkį tarp mokyklos ir vietos bendruomenės byloja ir tai, jog moksleivių tėvų, kurie yra pagrindiniai mokyklos teikiamų paslaugų užsakovai ir turėtų būti labiausiai suinteresuoti jos teikiamų paslaugų kokybe, dalyvavimas mokyklos bendruomenės gyvenime dažniausiai apsiriboja formaliais tėvų susirinkimais, o ne pasižymi aktyvia, inovacine ir kūrybinga veikla.

Analizuojant „terpę“, kurioje organizuojama papildomo ugdymo veikla svarbus vaidmuo tenka mokyklos bendruomenės subjektų tarpusavio santykiams. Čia ypač aktualus pedagoginio personalo ir moksleivių tarpusavio supratimas bei konstruktyvus bendradarbiavimas.

Efektyvi bei konstruktyvi papildomo ugdymo organizacija reikalauja kvalifikuoto, ją vykdančio, personalo. Kvalifikacijos stoką papildomo ugdymo srityje byloja ir tas faktas, jog apie pusė mokytojų neturi aiškaus supratimo apie papildomo ugdymo organizacijai būtinas kvalifikacines specifikacijas. Žinant, kad mokykla kaip ir švietimo sistema apskritai funkcionuoja finansinio nepakankamumo sąlygomis, aktualus tampa mokyklos „vidinių resursų“ panaudojimo klausimas. Daugumos mokytojų nuomone mokykloje užtenka iniciatyvių, novatoriškų pedagogų, todėl tikėtina, kad organizavus jų specialios kompetencijos tobulinimą (tiek formaliomis, tiek neformaliomis priemonėmis) sudarytume palankesnes sąlygas papildomo ugdymo plėtrai. Vienos mokyklos tomis pačiomis riboto finansavimo sąlygomis sugeba geriau plėtoti papildomą ugdymą, kitos tai daro prasčiau. Hipotetiškai teigtina, kad papildomo ugdymo, socializacijos požiūriu, sėkmė bei efektyvumas didžiąja dalimi priklauso nuo tos organizacinės kultūros, kurioje jis yra įgyvendinamas: pedagogų kvalifikacijos, vadybos pobūdžio, mokyklos vertybių ir kt.

(Petruškevičienė, 2005).

Papildomajam ugdymui Lietuvos mokslininkai ir pedagogai nestokojo dėmesio. Moksleivių popamokinės veiklos elementai ir ypatybės iš dalies nagrinėtos A. Maceinos „Tautinis auklėjimas“ (1934), J. Laužiko „Mokinių valios ugdymo bruožai“ (1965), L. Jovaišos „Auklėjimo principai. Pedagogikos pagrindai“ (1987), ir kitų pedagogų darbuose. Kiek nuodugniau papildomojo ugdymo

problemas gvildeno J. Vaitkevičius „Moksleivių mokymosi ir laisvalaikio problemos“ (1982), A. Paužienė „Paauglių iniciatyvumo ugdymas visuomenei naudinga veikla“ (1973), St. Dzenuškaitė „Mokinių nepamokinės veiklos tobulinimas“ (1991). Praktinis, kokybiškas ir įvairus papildomojo ugdymo, kaip laisvalaikio, organizavimas rūpėjo Savickytei „Klasės vadovo veiklos planavimas“ (1986), J. Ratkui „Ugdymas ir popamokinė pasaulio pažinimo veikla...“ (2000), S. Dapkienei „Papildomojo ugdymo formos (2002), A. Paulavičiūtei „Renginių organizavimas ABC“ (2002), ir kitiems autoriams. Jų tyrimuose pateikiama nemažai idėjų, siūlymų, pavyzdžių, kaip ugdyti dvasiškai turtingus, kūrybingus žmones.

Pastaruoju dešimtmečiu parengta gana daug konceptualių valstybės dokumentų, norminančių ir reglamentuojančių Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose organizuojamą papildomąjį ugdymą. Papildomasis ugdymas kaip ugdymo forma įteisintas Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (1991).

II. POPAMOKINĖS VEIKLOS RACIONALIAUS PANAUDOJIMO GALIMYBĖS IR JŲ ĮTAKA DVASINIAM ŽMOGAUS TOBULĖJIMUI, JO KŪRYBINIŲ POTENCIJŲ AKTYVUMUI

Švietimo, kaip socialinės institucijos, misija – padėti išlaikyti visuomenę kaip gerai koordinuotą visumą, saugančią ir kuriančią savo kultūrą. Papildomas ugdymas – sudedamoji ugdymo proceso dalis, lemianti asmenybės formavimą(si) ir net turinti tam lemiamą reikšmę. Todėl labai svarbi šio proceso veikmės sisteminga analizė.

Labai svarbu papildomojo ugdymo kokybė, lemianti ugdymosi rezultatus. Būtent papildomas ugdymas orientuoja žmogų atskleisti prigimties galias, puoselėti dorą, o svarbiausia – plėtoti bendruosius gebėjimus. Taigi papildomojo ugdymo kokybė turi rūpėti ne tik entuziastingiems mokytojams ar bendrojo lavinimo mokyklų bendruomenėms, bet ir aukštesnėms švietimo sistemos grandims ir visuomenei apskritai (Survutaitė, 2002).

Lietuvoje viena didžiausių problemų – vaikų ir jaunimo užimtumas, racionalus jų laisvalaikio organizavimas.

Popamokiniame darbe svarbu ugdyti ir vaikų veiklos motyvus. Mokinys gali būti labai aktyvus, iniciatyvus, tačiau tik todėl, kad pagiria auklėtojas arba nori išsiskirti. Įvairūs užsiėmimai sudaro ypač palankias sąlygas ugdyti savarankiškumą.

Mokinių papildomasis ugdymas, laisvalaikio organizavimas, savarankiškas laisvalaikis yra labai plati problema.

„Laikmetis iškėlė visuomenei ir vaikų įstaigai didelius reikalavimus, iš kurių svarbiausias – ugdyti mąstantį, kūrybišką žmogų. Kūrybiškumas – tai pačios Gamtos dovanotas gebėjimas daryti gyvenimą gražesnį, geresnį, jaukesnį. Tai gebėjimas atsisakyti stereotipinių mąstymo būdų, kurti naujas idėjas, mintis. Jis skatina žmogų gilintis į save, geriau suvokti savo polinkius ir išgales, savo vertę“ (Dapkienė, 2001, p.22).

Kūrybiškumas, ypač kūrybinis mąstymas, kaip vertinga asmenybės savybė, turi būti ugdomas nuo pat mažens. Pedagogai dirbdami su vaikais turi stengtis pastebėti bet kokią kūrybinę veiklą ir ją skatinti.

Kūrybinė veikla gali būti apibrėžiama ir mąstymo ypatybių požiūriu. Kūrybiškų vaikų mąstymas pasižymi lankstumu, originalumu. Jie labiau linkę į naujoves. Neretai kūrybiškumas siejamas ir net tapatinamas su aukštu intelektu. Įprasta tapatinti didesnius protinės veiklos laimėjimus su kūrybiniais laimėjimais. Tačiau kūrybiškumas iš esmės nepriklauso nuo intelekto.

Kūrybiniai gebėjimai daug priklauso nuo turimų žinių kiekio ir kokybės. Kūrybiškumas – tai asmenybei būdingas bruožų kompleksas. Jis suprantamas kaip teigiamas asmenybės bruožas, leidžiantis išsamiau, ryškiau ir laisviau atskleisti jo gabumus.

Papildomojo ugdymo organizavimas bendrojo lavinimo mokyklose rodo, kiek dėmesio yra skiriama mokinių užimtumui ir socializacijai, kaip tenkinami mokinių pažintiniai poreikiai ir sudaromos sąlygos jų saviraiškai bei gebėjimų ugdymui. Neformaliojo vaikų švietimo įstaigų išplėtojimas ir mokinių užimtumas jose rodo valstybės pastangas spręsti problemas, susijusias su jaunimo socializacija ir užimtumu, nusikalstamumo ir narkomanijos prevencija ir kt. (Zabilevičienė, 2005).

Popamokinė veikla – labai plati, sudėtinga sąvoka. Kiekvieno mokytojo uždavinys – organizuoti popamokinę veiklą, kad ji atitiktų mokinių pomėgius, būtų įdomi ir naudinga, skatintų kūrybai, padėtų siekti mokiniams geresnių rezultatų.

Popamokinė veikla gali būti viena iš formų sprendžiant mokymosi problemas. Skiriami tokie ugdymo popamokinės veiklos metu uždaviniai:

- Įtvirtinti, gilinti mokinių žinias, mokėjimo įgūdžius, įgytus mokymo procese, mokyti taikyti juos gyvenime;
- Ugdyti kūrybinius gebėjimus, rūpinti pažintinių interesų formavimu;
- Ugdyti iniciatyvą, savarankiškumą;
- Formuoti estetinį suvokimą.

V. Zabilevičienės teigimu, popamokinė veikla bus efektyvi, jei mokiniai aktyviai dalyvaus joje, jei bus sudarytos sąlygos iniciatyvai, sumanumui plėtoti. Juk taip formuojami įgūdžiai, kurie

padrąšina ir paskatina tolesnei veiklai. Popamokinės veiklos formos labai įvairios. Viena iš jų projektai. Tai aktyvus ugdymo metodas, kuris įgijo nemažą populiarumą Lietuvos mokyklose. Šis metodas atsižvelgia į vaiko gebėjimus, polinkius, vertybines nuostatas. Vaikas, dalyvaudamas projektinėje veikloje, tampa aktyviu dalyviu, yra suinteresuotas rinkti, kaupti ir kūrybingai taikyti informaciją. Projektuodamas moksleivis tartum atranda save, įsitikina savo gebėjimais ir tinkamumu tam tikrai veiklos sričiai.

Tai, jog moksleiviai nedalyvauja arba dalyvauja tik tam tikro tipo popamokiniuose užsiėmimuose, galima paaiškinti keliais aspektais:

- Informacijos stoka apie papildomo ugdymo renginius. Absoliuti dauguma moksleivių apie papildomo ugdymo pasiūlą sužino vieni iš kitų, o kalbant apie mokykloje vykstančius renginius gan dažnai, kaip informacijos šaltinis taip pat pažymimas – mokyklos skelbimų lenta. Nemokyklinių užsiėmimų atveju dominuoja informacija gaunama iš tėvų ir spaudos. Taip pat pastebėtina, jog mokykloje arba visai nesilanko arba labai retai apsilanko popamokinių renginių organizatoriai. Pasigendama ir mokyklos savivaldos institucijų didesnės iniciatyvos vystant papildomo ugdymo veiklą.
- Tam tikra organizatorių inercija ar net platesnio papildomo ugdymo tikslų (socializacijos prasme) suvokimo stoka. Papildomo ugdymo veiklos formas apsprendžia daugelis faktorių (ugdymo tikslai, moksleivių poreikiai, mokyklos tradicijos). Tyrimo duomenys rodo, kad moksleiviai dažniausiai dalyvauja tuose renginiuose, kurie Lietuvos mokyklose turi galias tradicijas. Tuo tarpu gana didelį ugdomąjį ir socializacinį (socialinio kapitalo prasme) „užtaisą“ turinti veikla (pvz. pagalba socialiai remtiniems asmenims) nėra populiari. Tikėtina, kad ir patys pedagogai, tariant kiek užaštrintai, yra linkę į „švarias“ papildomo ugdymo formas.

Akivaizdu, jog papildomo ugdymo kokybė ir užimtumas jame priklauso nuo finansinių išteklių. Čia svarbus valstybės ir šių paslaugų vartotojų indėlis. Papildomas ugdymas yra labai svarbi priemonė prevenciuojant bei sprendžiant šiuolaikines jaunimo problemas, tokias kaip užimtumas, nusikalstamumas, narkomanija ir pan.

Papildomam ugdymui (kaip ir švietimo sistemai apskritai) keliami įvairūs tikslai. Viena vertus papildomu ugdymu siekiama tenkinti individualius moksleivio (-ių) poreikius, kita vertus tikimasi, kad moksleiviai išsiugdys gebėjimus ir nuostatas, kurie atlieps platesnius visuomenės lūkesčius. Remiantis šiomis nuostatomis interpretuoti ir moksleivių popamokinės veiklos, kurioje jie dalyvauja, vertinimai.

Organizuojant popamokinę veiklą, siekiama užtikrinti vienodas galimybes visiems mokiniams dalyvauti popamokinėje veikloje, teikiant prioritetą meninio ugdymo kolektyvams.

Papildomojo ugdymo veikla orientuojama į šias kryptis:

- Gabumų ir talentų atskleidimas, puoselėjimas;
- Saviraiška ir polinkių plėtotė;
- Socializacija ir mokinių užimtumas;
- Demokratijos ir pilietinės kompetencijos ugdymas.

2.1. Popamokinės veiklos pedagoginio organizavimo sąlygos

Šiandieniniai tyrimai rodo, kad mokyklose organizuojama nepamokinė veikla dažnai nėra labai patraukli mokiniams: renginiai neįdomūs, vyrauja sėdimos ir žodinės formos, menkai ugdomas kūrybiškumas, nepropaguojama sveika gyvensena, fizinis aktyvumas, retai vedami mokinių ir jų tėvų bendri renginiai (Zabilevičienė, 2005). Todėl šiandieninė nepamokinė veikla turi būti orientuota į vaiką (ypač intensyviausio veikimo laikotarpiu – iki 16 m.): ko jis nori, kas jam patinka ir kas naudinga, o mokytojas tiesioginiu ir netiesioginiu bendravimo pagrindu turi sugebėti ugdyti dorovinę asmenybę, sudaryti sąlygas vaiko socializacijai. Norint būti įdomios ir naudingos veikos iniciatoriumi ir organizatoriumi, ir, kad ta veikla būtų mokymo proceso tąsa ir papildymas, mokytojas turėtų pasižymėti šiomis savybėmis:

- Dvasingumu. Tai žmogaus tobulumo išraiška, aktyvus santykis su tikrove, kūrybiška laisvės ir reiklumo sau vienovė, tai sąžiningumas, gebėjimas skirti gėrį nuo blogio, rūpinimasis kitais, atkaklus savęs tobulinimas ir pan. Visas mokytojo bendravimas su vaikais turi būti pagrįstas meile, nes kitaip jis nesugebės rasti atgarsio vaikų sielose. Mokytojas visada turi būti silpnesnio, nelaimingesnio pusėje ir vadovautis principu: “Kiekvienas vertas pagarbos”.
- Kūrybiškumu. Kūrybiškas pedagogas įsijaučia į auklėtinių nuotaikas, interesus, bando mąstyti jų sąvokomis. Kūrybiškumas mokytojui padeda išvengti monotoniškumo ir šablono, jis padeda nugalėti sunkumus, numatyti naujus tikslus, suteikia didelę pasirinkimų ir veiksmų laisvę. Pedagogui svarbu ne tik pačiam ugdytis kūrybiškumą, bet laiku pastebėti ir stimuliuoti mokinių kūrybines potencijas.
- Bendravimo kultūra. Bendravimas – ypatinga žmonių santykių forma, kai jie keičiasi patirtimi, informacija, sugebėjimais, įgūdžiais. Pedagogas turi būti geras ir jautrus

žmogus, turi mokėti ne tik išgirsti, bet ir įsiklausyti, suprasti mokinius. Bendravimas su mokiniais turi būti nuoširdus ir nedviprasmiškas, pagrįstas pareiškumu ir meile. Mokinio asmenybei augti reikia ne tik kiekvieno asmeninio pasirinkimo, bet ir šiltų tarpusavio santykių. Mokytojas turi suprasti, kad vien tik mokymasis vaiką atbaido nuo mokyklos, o ją pajavairinti galima tik kūrybingai organizuojant laisvalaikį, nepamokinę veiklą.

Organizuojant popamokinę veiklą mokytojas turėtų:

- Pastoviai tirti, vertinti ir kaupti duomenis apie kiekvieną auklėtinį, pažinti klasę kaip visumą – požiūrį į mokymąsi, laisvalaikį, darbingumą, vyraujančias nuostatas, motyvaciją, jautrumą. Tam pasiekti reikia mokinius stebėti įvairiose situacijose: pamokų ir pertraukų, renginių, socialiniai naudingos veiklos metu, nekasdieniškose, nemaloniuose situacijose. Kitas veiksmingas metodas yra pokalbis, jis bus sėkmingas tik tuo atveju, jei bus paremtas pasitikėjimu, laisvumu, paprastumu, pagarba ir mokėjimu išklaudyti. Mokinių pažinimui nemažai informacijos suteikia trumpų rašinių, nebaigtų sakinių, kolizijų ir anketų metodai, elgesio motyvacijos ir išsiauklėjimo tyrimas, veiklos rezultatų ir asmenybės psichologinė analizė. Svarbu atsiminti, kad vaikas kasdien keičiasi.
- Numatyti auklėjamuosius tikslus, nes pedagoginis procesas prasideda nuo tikslo projektavimo. Pramoginės veiklos auklėjamieji tikslai tai klasės auklėtojo įsipareigojimas ugdyti auklėtinių dorovines savybes, kūrybiškumą, veiklumą, aktyvumą ir pan.
- Planuoti auklėjamąją (ugdomąją) veiklą. Į planavimą svarbu įtraukti visus mokinius. Nepamokinę veiklą planuoti, laikantis principo “Klasės auklėtojo išmintis – auklėtinių energija”. Be to, planuojant reikia atsižvelgti į aplinkybes, kurios gali būti palankios, neutralios arba nepalankios numatytiems tikslams siekti.
- Tiek tiriant mokinius, tiek numatant tikslus atsižvelgti į auklėjimo principus :
  1. Tikslingumo;
  2. Pastabumo ir atjautos;
  3. Saugos;
  4. Veiksmingumo;
  5. Individualizavimo;
  6. Kūrybingumo;
  7. Prasmingumo;
  8. Peržangos.

- Pergalvoti santykių su mokiniais stilių, sudaryti teisių ir pareigų sąrašą, įpareigojimų parinkimo ir skyrimo metodiką, siekti, kad klasės bendruomenė būtų demokratijos modelis.
- Mokytojas turi domėti mokinių interesais, vengti moralizavimo, būti geranoriškas, visus įtraukti į klasės bendruomenės gyvenimą.

Popamokinės veiklos uždaviniai:

- Įtvirtinti ir gilinti žinias, mokėjimus ir įgūdžius, įgytus mokymo procese, mokyti taikyti juos gyvenime;
- Plėsti auklėtinių akiratį, ugdyti jų kūrybinius gebėjimus, rūpintis jų pažintinių interesų formavimu;
- Ugdyti organizacinius gebėjimus, iniciatyvą, savarankiškumą;
- Formuoti kultūringo elgesio įgūdžius bei įpročius, vystyti estetinį suvokimą;
- Protingai ir turiningai organizuoti mokinių poilsį.

Nuolat reikia analizuoti popamokinę veiklą, išsiaiškinti, kas formalu, nenaudinga ir kas padeda didinti auklėjamojo darbo efektyvumą.

Dapkienės S. teigimu, popamokinės veiklos efektyvumas mažėja, jei nesiremiama ankstesnės veiklos analize, be kurios neįmanomas auklėjamasis darbas. Norint iškelti realius auklėjamuosius uždavinius, tinkamai parinkti nepamokinės veiklos formas ir metodus, reikia žinoti, kas jau pasiekta, formuojant ir ugdant asmenybę, nustatyti nesėkmių, klaidų priežastis, išsiaiškinti, kodėl mokinių neveikia kai kurios auklėjamojo darbo priemonės.

Visa mokinių popamokinė veikla yra auklėjamoji veikla, kurios uždavinys – formuoti aktyvią būsimąją visuomenės nario poziciją.

2.2. Popamokinės veiklos ryšys su mokymo procesu

Ne taip seniai svarbiausi bendrojo lavinimo uždaviniai buvo mokyti, lavinti ir auklėti vaiką, tačiau piliečio ugdymas turėtų apimti mokymą ir mokymąsi, lavinimą ir lavinimąsi, auklėjimą ir saviauklą. Vien pamokoje neįmanoma padaryti visko, kad atsiskleistų prigimtinių moksleivių gabumai, vystytųsi kūrybinės galios. Dėl šių priežasčių pradėta kurti papildomojo ugdymo sistema, kuri mūsų šalyje iki mokyklos reformos neturėjo tokio apibendrinto pavadinimo. Visa popamokinė moksleivių veikla, atsižvelgiant į tai, kas, kur ir kaip ją organizavo, buvo skirstoma į užmokyklinę ir užklasinę (Ramaneckienė, 1997).

Popamokinė veikla – tai vaikų veikla, papildanti mokyklos programas. Ją organizuojant susiduriama ir su problemomis, viena svarbiausių - nepakankamas finansavimas.

Papildomas ugdymas – bendrojo ugdymo sandas bei nuolatinio ir tęstinio ugdymo prielaida, būtina nuolat sistemingai stebėti ir tobulinti ugdymo procesą. Viena iš svarbiausių Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos papildomojo ugdymo sėkmės ir kokybės veiksnių – stebėseną, kurios pagrindą sudaro nuolatinė, sisteminga, koordinuota veikla, jos tobulinimas ir naujovių diegimas. Stebėseną stiprina nuolatinis bendruomenės mokymasis veiksmingiausių raiškos būdų siekti geresnio rezultato (Survutaitė, 2002).

Papildomasis moksleivių ugdymas leidžia įvairiapusiškiau pasiekti vieną iš svarbiausių švietimo tikslų – užtikrinti kokybišką ir tęstinį švietimą ir ugdymo proceso centru laikyti ugdytinį, jo poreikių tenkinimą. Profesionalus ugdymo proceso organizavimas yra nuolatinio mokyklos tobulėjimo, kokybiško ugdymo laidas.

Popamokinė moksleivių veikla organizuojama mokyklos pedagogų jėgomis. Seniau ji buvo gana aiškios paskirties ir struktūros: fakultatyvai, būreliai, konsultacijos (I. Ramaneckienė, 1998).

Pagrindinės papildomojo ugdymo kryptys:

1. meninis ugdymas;
2. etninė kultūra,
3. intelektinis ugdymas;
4. pilietiškumo ugdymas;
5. demokratiškumo ugdymas;
6. vaikų ir jaunimo organizacijų, sambūrių inicijavimas;
7. altruistinė veikla;
8. techninė kūryba;
9. gamtosauga, ekologinis ugdymas,
10. sveikos gyvensenos ugdymas;
11. kraštotyra;
12. bendravimo kultūros ugdymas;
13. pozityvių individualių pomėgių skatinimas;
14. pramogų humanizavimas.

Didesnioji dalis pateiktų papildomojo ugdymo krypčių skirta bendriems asmenybės ugdymo uždaviniams įgyvendinti. Kitos dalies vaidmuo – gilinti mokyklos disciplinų žinias, ruošti

moksleivius studijoms, atitinkamos srities darbui. Todėl galima išskirti akademinę ir neakademinę papildomojo ugdymo krypčių tendenciją.

Papildomojo ugdymo funkcijos:

1. kompensacinė;
2. pragmatinė (įgyja praktinio darbo įgūdžių, ruošiasi profesinei veiklai, išmoksta tam tikro amato, verslo pradmenų ir pan.);
3. intelektualinė (nukreipta į asmens žinių gilinimą, plėtimą, gebėjimą mokliškai samprotuoti ir pan.).

Tačiau nėra papildomojo ugdymo krypčių atliekančių, kurią nors vieną funkciją. Orientuojamasi į dominantę, t.y. pagrindinį, vyraujantį vaidmenį.

Kaip teigia I.Ramaneckienė (2002), mokyklų darbų reglamentuojančiuose dokumentuose dažniausiai minimos moksleivių papildomojo ugdymo funkcijos:

1. kognityvinė (pagilinti, papildyti, plėtoti);
2. komunikacinė (ugdyti gebėjimą laisvai, nevaržomai bendrauti su vienmečiais, jaunesniais ar vyresniais už save, su įvairių tautybių, įsitikinimų žmonėmis);
3. pragmatinė (ruoštis profesinei karjerai, įgyti praktinio darbo įgūdžių, išmokti tam tikrų pradmenų);
4. savirealizacijos (per meninę, techninę, sportinę ir kitokią veiklą realizuoti saviraiškos poreikį, kūrybines išgales).

Pagal užsiėmimuose dalyvaujančių mokinių skaičių išskiriamos 3 darbo formos:

1. Masinė (meno savaitės, sveikatingumo dienos, įvairios šventės, turnyrai, varžybos ir kt.);
2. Grupinė (būrelių bei ratelių, studijų veikla);
3. Individuali (atskiro mokinio rengimas konkursui, varžyboms, pasirodymui scenoje).

Atsižvelgiant į organizuojamų renginių sistemingumą, dažnumą, jie grupuojami į nuolatinius ir epizodinius. Sistemingai ištisus mokslo metus atliekamus darbus lengva atskirti nuo tų, kurie vyksta pagal planą, bet ne nuolat, pvz., viktorinos, rytmečiai, ekskursijos ir kt. Šie užsiėmimai dažniausiai vadinami pamokomis, pamokėlėmis, intelektualinės paskirties darbais – net fakultatyvais. Epizodiniai darbai dažniausiai vyksta ne tvarkaraštyje numatytu laiku. Epizodiniai renginiai žadina moksleivių interesą pasirinktai veiklos kryptims.

Pagal papildomojo ugdymo užsiėmimų tikslus išskiriamos 3 darbo formos:

- paprastieji užsiėmimai, kurių tikslas pateikti naujų žinių, pamokyti naujų (šokio, darbo, teatro) įgūdžių;

- apibendrinamieji, kurių paskirtis – įtvirtinti žinias ar naujais metodais ir būdais pagilinti įgūdžius;
- baigiamieji, kurių vaidmuo – pakartoti, susisteminti žinias, mokėjimus ir įgūdžius.

Apibendrinamiesiems ir baigiamiesiems darbams organizuoti praktikuojami įvairūs epizodiniai renginiai – tai savotiškos atlikto darbo apžiūros ir ataskaitos.

2.3. Visapusiškos asmenybės ugdymas – pagrindinis popamokinės veiklos ugdymo tikslas

Lietuvos Respublikos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose akcentuojamas kūrybingumo ugdymas kaip vienas iš svarbiausių ugdymo tikslų. Vaikai yra kūrybingi, tačiau netinkamai juos auklėjant ir mokant kūrybingumas gali būti užslopintas. Kūrybinga asmenybė paprastai geba vienaip ar kitaip save realizuoti, išreikšti, būti atvira gyvenimui, bet kokiam patyrimui, savarankiška, pasitikinti savimi, laisva, pasižyminti jautriu estetiniu suvokimu. Ji atsiskleidžia ir tobulėja kūrybiniame procese. Jis esti spontaniškas ir kryptingas. Spontaniškajam būdingas įkvėpimas ir staigi pagava. Kryptingas kūrybinis procesas apima keturis etapus (Ruzgytė, Sabienė, 2001):

- Sumanymas: gilnamasi į problemą, tyrinėjama, mėginama rasti sprendinį logiškai mąstant;
- Minčių brandinimas: problema sprendžiama pasąmonėje;
- Staigi pagava, įkvėpimas: idėjos gimimas, rezultatas;
- Įvertinimas: kūrinys vertinamas ir koreguojamas kūrybos procese.

Anot I.Ramaneckienės (1998), papildomas ugdymas suprantamas kaip permanentinis (nuolatinis, tolydus), skirtas vaiko socializacijai, kūrybiškumui bei įvairiapusių gebėjimų, laisvalaikio kultūros plėtotei, rekreacijai. Visi papildomojo ugdymo užsiėmimai turi padėti vaikui maksimaliai išskleisti individualias kūrybos galias ir gebėjimus, patenkindami jo prigimties, saviraiškos, meilės ir pagarbos, prasmės, kūrybos, tvarkos ir darnos poreikius.

Kiekviena kūrybinė veikla susideda iš žinių ir įgūdžių pagrindų, kurie įtvirtinami per įvairias pratybas. Pirmiausiai vaikas supažindinamas su priemonėmis ir medžiagomis, pagrindiniais įgūdžiais ir vaizdavimo raiškos pagrindais. Tai turi būti atlikta labai kruopščiai, paruošta pagal vaiko amžių, jo gebėjimus.

Mokytojas turi žinoti pagrindinius vaiko kūrybinio mąstymo etapus ir numatyti, ko galima iš jo tikėtis. Kiekviename amžiaus tarpsnyje vaiko kūrybinis mąstymas tobulinamas atliekant skirtingo lygio užduotis.

Per pamokas mokiniai neturi galimybės pabūti gamtoje ar užsiimti kita veikla. Padrąšinimas, pritarimas per darbo procesą, o ne nuosprendis ar rezultato įvertinimas suteikia vaikui jaukumo ir jis jaučia, kad kažkas juo rūpinasi.

Vertinant vaiko kūrinėlius reikia ieškoti ne trūkumų, o išvelgti tai, kas gera jų darbuose, vertinti ne regimą rezultatą, o pastangas, kūrybinę pažangą, išradingumą, originalumą. Vaikas negali būti lyginamas su suaugusiuoju. Viena iš didžiausių klaidų, slopinančių vaiko gebėjimų tobulinimą, - jau padaryto pavyzdžio rodymas. Reikia vertinti vaikų įdėtą darbą.

Vaikai yra iš prigimties smalsūs ir kūrybingi. Tik nuo tolesnių raidos sąlygų priklauso, ar ši vidinė kūrybingumo galia dar labiau išsiskleis, ar bus slopinama. Būtina skatinti mokinių vaizduotę, kūrybinį mąstymą.

Labai svarbu sukurti ugdančią, kūrybiškumą skatinančią atmosferą. Ją sąlygoja šie veiksniai:

- Darbinės veiklos sukūrimas.
- Tikslingas užduočių parinkimas pagal vaikų amžių ir galimybes.
- Suaugusiojo tolerancija ir ugdanti psichologinė atmosfera.
- Vertinimas – apdovanojimas už naujas idėjas ir išradingumą (Sprindžiukienė, 2001).

Kūrybiškumo ugdymo problema labai aktuali Lietuvos švietimo reformos vyksmui humanizuojant ir kuriant demokratinę mokyklą.

Vaiko saviraiškai ir kūrybiškumui labai svarbūs yra meniniai išgyvenimai ir emocijos, didelę įtaką daro aplinka bei žmonių tarpusavio santykiai. Tačiau ne kiekvienas vaikas turi plastišką, jautrią mąstyseną, todėl mokytojo uždavinys ir pareiga – numatyti metodus, būdus, kaip padėti atsiskleisti vaiko kūrybiams gebėjimams, savo emocijus išgyvenimus paskatinti jį išreikšti kuo įdomiau, originaliau, įvairiomis raiškos priemonėmis atlikti kūrybinį darbą (Ulčinienė, 2001).

Kūrybiškumas – tai gebėjimas tirti, išrasti ir jis ugdomas įvairioje aplinkoje, tačiau jam plačiausias galimybes atveria meninė kūryba.

Galima išskirti keletą svarbiausių veiksnių, skatinančių vaikų kūrybiškumą:

- Aplinkinių santykiai su vaiku, tolerancija visoms jo kūrybiškumo apraiškoms.
- Turtina, įvairi, skatinanti tyrinėti, eksperimentuoti ir kurti vaiko aplinka. Kuo daugiau jis turi priemonių, skatinančių eksperimentuoti, tuo daugiau vaikas gali gauti pageidaujamos informacijos, tuo geresnės sąlygos jo kūrybiškumo plėtotei.

- Tikslingas kūrybinės veiklos stimuliavimas. Nederėtų pajuokti ir kritikuoti vaikų pastangas ką nors kurti, nederėtų neigiamai vertinti jų kūrybos rezultatų.
- Vaiko fizinė ir dorinė autonomija, laisvo pasirinkimo galimybė. Vaikas turi jaustis nepriklausomas, turėti “savo” erdvę, laiką.
- Vaiko intelektualiniai gebėjimai.
- Svarbiausių vaiko asmenybės bruožų, lemiančių kūrybiškumą, visuma (lankstumas, pasitikėjimas savimi, iniciatyvumas ir pan.).
- Vaiko motyvų ir emocijų ugdymas.
- Pedagogo kūrybiškumas. Jo kūrybinis darbo stilius itin reikšmingas vaikų kūrybinio mąstymo ugdymui.

Tik kūrybiškas mokytojas gali išugdyti laisvą, savarankišką asmenybę.

Nesugebėjimo kurti priežastys:

- Nepakankamas kūrybiškumo skatinimas, autoritariniai santykiai su vaiku, itin griežta drausmė, konservatyvi aplinka ir pan.
- Neugdomas vaikų savarankiškumas.
- Protinio vystymosi atsilikimas.
- Bloga judesių koordinacija.
- Regėjimo, klausos trūkumai.
- Nepasitikėjimas savimi, nemokėjimas bendrauti.

Popamokinė veikla kaip tik orientuota į vaiko gebėjimų ugdymą. Tik labai gabūs vaikai patys geba sutapti su aplinka, savimi ar raiškos būdu. Kitiems mokiniams reikia padėti derinti visas jų patirties sritis – padėti atgaivinti turimus vaizdinius, paskatinti kūrybiškumą, suteikti žinių. Reikia vaikus paskatinti matyti grožį, gėrį, išmokyti vertinti savo ir kitų darbą, ieškoti įvairių derinių, originalių sprendimų. Labai svarbus aspektas yra aplinka, kurioje vaikas kuria, ir emocijos, vaiko nusiteikimas darbui (Kepežinskienė, Šaulienė, 2003).

Kūrybiškumas ugdomas:

- Skatinti vaiką dirbti pagal jo išsivystymo lygį.
- Skatinant saviraiškos poreikį ir pasitikėjimą savo jėgomis.
- Sudarant vaiko kūrybai optimalias sąlygas.
- Skatinant vaiko minčių savitumą, gebėjimą rasti originalių sprendimų derinant įvairias raiškos sritis.
- Supažindinant su įvairiomis raiškos priemonėmis, medžiagomis, technikomis.

Geriausias būdas skatinti vaikų kūrybiškumą – pačiam mokytojui būti kūrybinga asmenybe.

Popamokinės veiklos uždavinys – padėti vaikui susirasti tokią veiklą, kuri atitiktų jo jėgas, padėtų plėtoti gabumus, ugdyti interesus, tenkinti saviraiškos poreikį. Tai socializacijos ir ankstyvosios prevencijos būdas (Kvieskienė, Monkevičienė, 2001).

Papildomam ugdymui (kaip ir švietimo sistemai apskritai) keliami įvairūs tikslai. Viena vertus papildomu ugdymu siekiama tenkinti individualius moksleivio (-ių) poreikius, kita vertus tikimasi, kad moksleiviai išsiugdys gebėjimus ir nuostatas, kurie atlieps platesnius visuomenės lūkesčius. Remiantis šiomis nuostatomis interpretuoti ir moksleivių popamokinės veiklos, kurioje jie dalyvauja, vertinimai. Deja, popamokinė veikla ne visada atitinka moksleivių poreikius, skatina įsijungti į mokyklos gyvenimą ir išvengti žalingų įpročių. Tiek individualūs, tiek „visuomeniniai“ moksleivių poreikiai (nepriešpastatant juos vienus kitiems, o suprantant kaip nuolat koegzistuojančius kartu) yra tenkinami gana ribotai. Todėl keltina mintis apie papildomo ugdymo turinio ir jame naudojamų metodų modernizaciją (Ramanekienė, 1996).

Dar viena papildomojo ugdymo funkcija yra moksleivių sveikatos saugojimas, psichologinės atmosferos gerinimas. Jos esmė – “socialinis gydymas” menu, o paskirtis – moksleivių psichinės sveikatos saugojimas ir stiprinimas meninio pobūdžio užsiėmimais, būtent: piešimu, lipdymu, drožinėjimu, šokiai, drama, poezija, pasakų interpretacija ir kūrimu. Nesureikšminamas pats veiklos rezultatas, svarbiausia yra pats kūrybos procesas, kuris padeda kurti pasitikėjimą savimi, pakantumo kitam ir dėmesio vidiniam žmogaus pasauliui atmosferą. Meno terapijos užsiėmimai žadina teigiamas emocijas, padeda įveikti apatiją, psichologinį diskomfortą, aktyvina kūrybines išgales. Ugdomas vaiko gebėjimas pažinti save, skatinama savikontrolė, puoselėjamas vidinis augimas. Todėl įvairaus pobūdžio „socialinio gydymo“ papildomojo ugdymo užsiėmimai – įtikinamai patrauklus emociškai pervargusių, socialumo ar motyvacijos sunkumų turinčių, sutrikusios elgsenos vaikų koregavimo metodas, nes čia derinama pedagogikos ir psichoterapijos sąveika.

Rusų psichologė L.D. Lebedeva nurodo, jog art – terapiniai papildomojo ugdymo užsiėmimai leidžia spręsti šiuos svarbius pedagoginius uždavinius:

1. Auklėjamuosius. Tarpusavio sąveika konstruojama taip, kad ugdytiniai mokytusi mandagiai, taktiškai ir pagarbiai bendrauti su savo amžiaus ir vyresniais žmonėmis, gebėtų atjausti ir džiaugtis kartu su jais. Tai teigiamai veikia moralinį asmenybės vystymąsi, padeda orientuotis dorovinių normų sistemoje, suvokti etikos dalykus ir laikytis jų. Vyksta gilesnis vidinio pasaulio pažinimas, klostosi atviri ir nuoširdūs mokinių ir mokytojų tarpusavio santykiai.
2. Korekcinius. Taisomas deformuotas „aš“ pasaulis, gerėja savęs vertinimas, nyksta neadekvačios elgsenos formos, formuojasi tinkamo bendravimo su kitais būdai. Galima įveikti

kai kuriuos valios ir emocinius nukrypimus, pvz., nerimastingumą, agresyvumą, baime, uždarumą ir kt.

3. Psichoterapinius. Kūrybinės veiklos metu susidaro maloni, visiems palanki emocinė atmosfera, puoselėjamas geranoriškumas, empatiškumas, kito asmens vertybių pažinimas, dėmesys kitų jausmams ir išgyvenimams. Atsiranda psichologinio komforto, saugumo, džiaugsmo, sėkmės pojūčiai.
4. Diagnostinius. Art – terapijos priemonėmis gaunama informacijos apie individualias mokinio savybes, jų vystymąsi. Geriau suvokiami vaiko interesai, dvasinės vertybės, asmenybės savitumas ir nepakartojamumas. Galima išvelgti specialiosios korekcijos reikalaujančias problemas.
5. Lavinamuosius. Kiekviena ugdytiniui sudaromos sąlygos išgyventi sėkmę, savarankiškai susitvarkyti nepalankioje situacijoje. Vystosi laimėjimo, savo vertės suvokimo, savigarbos jausmai, vyksta mokinio, kaip asmenybės, augimas, tobulėja kūrybiniai gebėjimai, jausmų ir elgesio savireguliacija. Tai lemia palankų psichologinį klimatą, dorovinę kolektyvo brandą.
Mokinio sudominimas veikla priklauso nuo mokytojo pedagoginio takto ir meistriškumo.

Svarbiausios veiklos organizavimo taisyklės:

- Nereikalauti, neversti, neįrodinėti papildomojo ugdymo užsiėmimų dalyviui, kad jis privalo dirbti tai, ką veikia kiti;
- Vaikas turi teisę pasirinkti sau tinkamiausią darbo būdą, medžiagas ir savo darbo tempą;
- Mokinys gali atsisakyti kai kurių užduočių, savo jausmų verbalizacijos bei kolektyvinio rezultatų aptarimo;
- Mokinys gali viską stebėti iš šalies;
- Draudžiam bet kokia atlikto darbo analizė, kritika.

Jau nuo vaikystės neformaliojo ugdymo metodais ugdomos kompetencijos: iniciatyvumas, kūrybiškumas, motyvacija, baimės nugalėjimas, pasitikėjimas savo jėgomis, gebėjimas pasinaudoti bei pritaikyti turimas žinias, įgūdžius ir kt. būtinos asmenybei visuose jos/jo amžiaus tarpsniuose – siekiant pritapti bendruomenėje (grupėje, klasėje, draugų būryje), efektyviai kartu veikti, rasti savo vietą darbo rinkoje.

III. PEDAGOGINIS VADOVAVIMAS POPAMOKINEI VEIKLAI

Popamokinės veiklos aktyvumui didelės reikšmės turi gražūs klasės auklėtojo ir auklėtinių tarpusavio santykiai, geras klasės psichologinis klimatas. Tai susiformuoja kolektyviai siekiant patenkinti grupės poreikius, taktiškai sprendžiant asmeninius ar grupinius konfliktus. Tuomet išryškėja vidinės tarpusavio poveikių situacijos: lenktyniavimas, konkuravimas, draugiškas susitelkimas, kolektyvinė atsakomybė, spaudimas, drausmė ar kt. Tokiose situacijose užsimezga kontaktai, suartėja pažiūros, apibendrinimai, patirtis, išryškėja gabumai ir talentai. Pagrindinė bendravimo priemonė yra žodis. Mokytojui būtina įvaldyti visus žodžio reiškimo spalvinius niuansus, toną, mimiką (Zabilevičienė, 2005).

Auklėjamojo darbo kriterijumi galėtų būti emociniai išgyvenimai, kuriuos auklėtiniai patiria besiruošdami ir dalyvaudami renginiuose. Daug čia gali pagelbėti auklėtojo organizuojamas grupinis darbas, kuris gali būti labai įvairus. Jis gali būti vienas, kai visos grupės atlieka iš principo vienodas užduotis; gali būti ir diferencijuotas, kai kiekviena grupė gauna individualias užduotis. Užduotys grupėms taip pat gali būti: nevienodumo sunkumo; nevienodos apimties; kompleksinės, kurios skiriamos atsižvelgiant į grupės dalyvio polinkius ir gabumus, o tai leidžia paskirtą darbą atlikti itin kokybiškai. Auklėtojo tikslas – sužadinti kūrybines vaikų galias, patarti, bet neišduoti paslapčių (Grinevičienė, 1996).

Grupinis darbas yra naudingesnis negu individualus ar masinis, nes visi nedidelės grupės nariai yra vienminčiai, palaiko tiesioginį kontaktą ir betarpiškai vienas kitam daro vienokią ar kitokią įtaką.

Auklėjimo nesėkmėms, pasak prof. B. Bitino, galima priskirti tai, kad auklėtojas organizuoja renginius, nežinodamas realaus vaikų išsiauklėjimo. Tada kryptingas ir nuoseklus auklėjimo procesas pakeičiamas atskirais, tarpusavyje net nesusijusiais, auklėjamaisiais poveikiais. Kitas būdingas trūkumas – netinkamas auklėjimo tikslų parinkimas. Auklėjimas sėkmingas, kai šie tikslai realizuojami nuosekliai, remiantis jau pasiektaisiais.

Auklėjamasis renginys – tai įvairiapusės mokinių veiklos organizavimo forma, kurią numato ir pasiūlo klasės vadovas, atsižvelgdamas į mokinių pageidavimus, amžių, klasės išprusimo lygį, konkrečius darbo tikslus ir sąlygas (Dapkienė, 1996). Klasės auklėjamieji renginiai turi daug privalumų: įdomios, patrauklios, nekasdieniškos formos žadina mokinių norą juose dalyvauti; įvairūs auklėjimo metodai ir metodiniai būdai talkina siekiant auklėjamųjų ir pažintinių renginio tikslų, individualios ir grupinės užduotys pasiruošimo ir paties renginio metu skatina mokinių savarankiškumą, iniciatyvumą, taip pat sudaromos sąlygos geresniam mokinių

pažinimui ir sudaro prielaidą jų elgesiui koreguoti – jiems to net neįėjant.

Renginių sėkmę, anot S. Dzenuškaitės, lemia:

1. Suformuluoti konkretūs ir aiškūs renginio tikslai bei uždaviniai;
2. Gerai apmąstyta renginio eiga, rezultatų prognozė;
3. Visų mokinių sutelkimas darbui, sudaryta galimybės visiems pasireikšti, veikti pagal poreikius ir interesus, gebėjimus ir jėgas;
4. Skatinamas mokinių savarankiškumas, iniciatyvumas, kūrybiškumas, paisymas jų nuomonės; taktiškas ir netiesioginis renginio eigos kontroliavimas (konsultavimas, patarimai, diskusija, padrašinimas);
5. Pasidžiaugimas kiekvieno nors ir mažiausiomis pastangomis.

Ruošiantis renginiui, reikia apsvarstyti ir numatyti šiuos veiklos objektus:

- Tikslus. Organizuojant renginį siekiama pažintinių ir auklėjamųjų tikslų.
- Metodus, metodinius būdus. Auklėjimo metodai turi būti parenkami taip, kad jie padėtų įgyvendinti renginio tikslus.
- Formą. Parenkant renginio formą, reikia atsižvelgti į vaikų amžiaus psichologinius ypatumus, jų poreikius, interesus ir galimybes dalyvauti, vertinti renginį.
- Turinį. Renginys turi tenkinti mokinių lavinimosi, bendravimo, saviraiškos, kūrybinių gebėjimų poreikius. Jis privalo ugdyti dorovines auklėtinių savybes, mokyti juos objektyviai vertinti savo veiklą, tarpusavio santykius, sugebėjimus ir pastangas.
- Renginio struktūrą. Renginį paprastai sudaro trys pagrindinės dalys: įvadinis pokalbis, temos nagrinėjimas ir baigiamoji dalis. Jos visos labai svarbios. Praktikoje silpniausia yra baigiamoji dalis, joje reikia visapusiškai skatinti gyvą ir nuoširdų keitimąsi nuomonėmis, savarankiškus mokinių pasisakymus ir vertinimus, nes tos apibendrinančios auklėtinių mintys parodo renginio poveikį mokiniams, sudaro galimybę numatyti perspektyvas.

3.1. Popamokinės veiklos principai

Papildomas ugdymas remiasi bendraisiais Lietuvos švietimo koncepcijos principais:

- humaniškumu,
- demokratiškumu,
- racionalumu,
- atsinaujinimu.

Tačiau reikia atsižvelgti ir į specifinius papildomojo ugdymo principus (Ramanekienė, 1996):

- Vaiko interesų prioretiškumas. Papildomas ugdymas yra laisvai pasirenkamas, žinomi dalykai pateikiami nauju aspektu; darbo temos įvairios ir įdomios
- Veiklos atvirumas;
- Asmeninė iniciatyva ir atsakomybė;
- Veiklos lankstumas. Renkantis darbams temas, eiti nuo lengvo prie sunkaus, nuo žinomo prie nežinomo; derinti įvairias darbo formas, metodus ir būdus; nustatyti optimaliausią užsiėmimų trukmę;
- Orientavimasis į ateities profesinę veiklą. užduotys turi vystyti mokinių pastabumą, dėmesį, kūrybingumą ir kitas savybes, reikalingas įveikti sunkumus; sistemingai tobulinti įvairius praktinius gebėjimus ir įgūdžius; mokiniai turi įsitikinti, kad papildomojo ugdymo veikoje įgytos žinios ir suformuoti įgūdžiai padeda jiems spręsti kylančius sunkumus.

Metodiniai principai:

- Specifinė aplinka. Jaunimo neformalus ugdymas vyksta specifinėje aplinkoje, kuriai turi būti būdinga tam tikra autonomija (atskirumas), kad jauni asmenys galėtų saugiai eksperimentuoti, išbandyti save be didesnio pavojaus pakenkti sau ir aplinkiniams.
- Aktyvus dalyvavimas ugdymo(si) procese. Jaunimo neformaliame ugdyme dalyvaujantys jauni asmenys rezultatų pasiekia pirmiausia savo aktyvumo dėka. Aktyvumo siekiama skiriant laiko asmeninio patyrimo įvardijimui ir suvokimui; jei reikia, kuriant dirbtines situacijas naujo patyrimo įgijimui; pateikiant teorinę medžiagą aktyviam aptarimui.
- Visumos principas. Šis principas reiškia visuminį požiūrį į jauną asmenį, ugdymo tikslus ir darbo metodus; neignoruojami nei jausmai, nei protas, nei fiziologija; kreipiamas dėmesys tiek į asmenį, tiek į grupę, tiek į temą. Ugdymo metu įgytą patirtį siekiama susieti su tikrove. Jaunimo neformaliame ugdyme derinami emociniai, fiziniai, intelektiniai metodai, užtikrinantys visuminį asmenybės ugdymąsi.
- Mokymasis iš patirties. Jaunimo neformalaus ugdymo procesas yra grindžiamas patyrimu, kuris įgauna prasmę tik tada, kai yra suvoktas ir įsisąmonintas. Todėl patyrimas yra aptiriamas (refleksija), daromos išvados (generalizacija), kurios įgauna prasmę jei pritaikomos gyvenime.

- Atviras ir neformalus bendravimas. Jaunimo neformalus ugdymas yra saugi erdvė, kurioje žmogus gali būti savimi, dalindamasis gyvenimo patirtimi, atverdamas ir savo silpnąsias puses, nebijodamas suklysti ir pripažinti savo klaidas.
- Nekonkurencinės aplinkos kūrimas. Jaunimo neformalus ugdymo veikla yra erdvė, kurioje vengiama dirbtinės konkurencinės įtampos. Jauni asmenys nėra lyginami vienas su kitu, bet sukuriama sąlyga patiems įsivertinti asmeninius pasiekimus.
- Į grupės procesą orientuotas ugdymas(is). Grupė jaunimo neformaliame ugdyme tarnauja kaip priemonė, kaip savotiškas visuomenės modelis. Grupėje mokomasi spręsti tarpasmeninius santykius, priimti bendrus sprendimus, dalintis darbais ir atsakomybėmis. Grupėje suintensyvėja ir individualus ugdymasis.

Visgi praktikoje yra svarbu ne tai, kaip mes pavadiname tam tikrus dalykus, bet ką iš tikrųjų darome.

Mokykla padeda asmeniui maksimaliai išskleisti individualias kūrybos galias ir gebėjimus patenkindama jo prigimtines reikmes: saviraiškos, meilės, pagarbos, prasmės, kūrybos, taip pat tvarkos ir darnos poreikius. Mokinių kūrybiškumas ugdomas per visų dalykų pamokas, papildomojo ugdymo valandėles, užklasinėje veikloje

Žmogui būtina kurti, nes lengva saviraiška padeda emociškai išsiliesti, atsikratyti nereikalingos įtampos, leidžia būti paslankiems ir laisviems. Kai reiškiant savo paties idėjas orientacija būna paslanki, vaikas ne tik teisingai vertina naują situaciją, bet ir pats prie jos lengvai prisitaiko.

Ir kaimo, ir miesto moksleiviai dažniau lanko būrelius mokykloje, o ne už jos ribų. Mokyklose dominuoja sporto, meno ir dalykiniai būreliai. Mokiniai dažniausiai lanko nemokamus būrelius. Ypač svarbu, kad veiklą mokinys pasirinktų pats, o ne jo tėvai ar kas nors kitas, nes papildomojo ugdymo veikla ir yra skirta tam, kad vaikas galėtų atskleisti savo sugebėjimus. Mokiniai papildomo ugdymo būrelių veikloje dalyvauja norėdami save realizuoti, bendrauti, tiesiog praleisti laisvalaikį ar įgyti autoritetą tarp draugų (pastarasis motyvas būdingas tik berniukams).

Kaip jau minėjau, vienas iš poreikių lankyti kokį nors papildomojo ugdymo būrelį yra noras kurti. Netolimoje praeityje mokymas buvo grindžiamas treniravimu, kopijavimu, jau kienu nors sugalvotų formų, taisyklių atkartojimu, perėmimu. Tačiau šiandien labai daug dėmesio skiriama vaikų kūrybiškumui ugdyti papildomojo ugdymo metu (ir ne tik).

Kiekvienas vaiko darbas, kur tik jis įdėjo savo sielos dalelę, yra vertybė ir vertas dėmesio bei gero žodžio. Derėtų nešykštėti pagyrimų, paprasčiausiame darbe reikėtų išvelgti ką nors gero, kad vėliau nesusiformuotų neigiamos vaikų nuostatos: „nemoku, nesugebu, nepadarysiu“.

Pasak J.Vaitkevičiaus, pasitaiko būrelių keitimas, kol mokinys suranda tinkamą užsiėmimą. Nemažą vaidmenį vaidina ir mokinių amžius (vyresnio amžiaus mokiniai “migruoja” rečiau nei jaunesni).

3.2. Mokytojo vaidmuo organizuojant mokinių popamokinę veiklą

Šiandienos mokyklai iškyla dvejopas uždavinys: išugdyti ne tik išsilavinusius, bet ir kūrybiškus vaikus.

Kūrybiškumas ypač aktualus, nes mokykla yra nuolatinės kaitos bei naujovių iniciatorius bei diegėjas.

A.Petrulytė (1993) mano, kad nuolatiniam švietimo reformų vyksme, galimas “kliuvinys” – mokytojo kūrybiškumo stoka ir psichologinis pasipriešinimas atsinaujinimo nuostatai. Mokytojas yra nuolatinio mokymosi figūra, todėl jis turėtų būti pavyzdžiu mokiniams. Bet jei mokytojas netobulėja ir nėra kūrybiška asmenybė, ar sugebės jis ugdyti atitinkamus bruožus ir nuostatas savo mokiniams?

Norint, kad vaikai atskleistų savo kūrybinius gebėjimus, jie darbo aplinkoje turi jaustis saugūs, patirti meilę, pagarbą, pripažinimą ir dėmesingumą. Tam ypač svarbu vadovo vaidmuo, jo humanistinės nuostatos ir kūrybiškumas.

A.Petrulytės (2001) nuomone, mokytojus galima skirstyti į du tipus:

1) vieni mokytojai stengiasi perteikti kuo daugiau žinių. Jie veikia taip, tarsi intelektas būtų svarbiausias žinių priėmimo kanalas. Į kitus psichologinius aspektus (jausmus, vaizduotę ir kt.) nekreipia dėmesio. Čia dominuoja pažintinė sfera, o emocinė esti lyg anestezuota su pažintine.

2) kiti stengiasi integruoti pažintinę ir emocinę sferas. Į vaiką žiūrima kaip į visumą, aktyvų žmogų. Mokytojai panaudoja ne tik intelektą, atmintį, bet ir vaizduotę, valią, emociškai įtraukia į veiklą. Tokiu būdu atsiskleidžia vaiko kūrybiškumas ir individualumas.

Petrulytė (1993) atliko kūrybiškumo tyrimus su mokytojais ir išskyrė tokius kūrybiškumo komponentus:

- intuicija; fantazija;
- originalumas; siekimas naujų įspūdžių;
- lankstumas, kritiškumas;
- vaikiškumas; prieštaringumas;
- divergentinis mąstymas; kūrybos poreikis ir pozityvus savęs vertinimas.

Jos manymu, kūrybiška asmenybė turi gana aukštą kognityvinį savęs vertinimą, bet tuo pačiu ir nepasitenkinimą savimi, aukštą savirealizacijos poreikį ir efektyviai užsiima saviugda. Mažai kūrybiška asmenybė – nepakankamai pozityviai kognityviškai vertina save, su pakantumu žiūri į save, neužsiima saviugda ir yra savotiškoje sąstingio būsenoje.

Lietuvoje kūrybiškumo klausimu mokymo kontekste rašė ir G. Butkienė, D. Beresnevičienė, N. Bižys, A. Grakauskaitė, G. Linkaitytė, V. Jonynienė, G. Valiukevičiūtė.

Klasės auklėtojas geriausiai pažįsta savo auklėtinius, žino jų džiaugsmus ir rūpesčius, yra atsakingas už jų ateitį. Jis – kryptingos auklėjamosios veiklos, laisvalaikio organizatorius. Kiekvienas vaikas, paauglys yra aktyvus, veiklus, tas aktyvumas turi būti realizuotas. Tik įdomia veikla po pamokų atitraukus mokinius nuo tuščio, beprasmiško laiko leidimo, nuo žalingų įpročių, nusikalstamumo, sudarys sąlygas realizuoti saviraiškos ir bendravimo poreikį, kels mokyklos, mokytojo bei klasės auklėtojo prestižą (S. Dapkienė, A. Dapkus, 2002).

Mokiniam patinka pramogos, todėl reikia gerinti jų kokybę ir suteikti joms patrauklumo. Būtina įtraukti pramoginių elementų į daugelį laisvalaikio sričių. Klasių auklėtojai turėtų siekti, kad mokiniai noriai dalyvautų visuomeninei naudingoje veikloje, stengtis, kad kiekviena papildoma ugdymo sritis būtų kiek galima įdomesnė, tačiau nepaversti visos veiklos pramoga.

Sudėtingas klasės auklėtojo darbas su šeima. Ugdymo procesas reikalauja tėvus vertinti kaip labai svarbius ir lygiateisius partnerius. Klasės auklėtojas, naudodamas įvairias bendradarbiavimo su šeima formas, aiškindamas vaikų turiningo laisvalaikio leidimo svarbą, organizuodamas bendrus tėvų ir vaikų renginius, galėtų šalinti žalingus įpročius, sudaryti sąlygas gražiems tėvų ir vaikų tarpusavio santykiams.

Klasės auklėtojas gali naudoti daugybę metodų, poveikio būdų, galimybių veikti klasės bendruomenę ir kiekvieną mokinį, tik turi būti kūrybiškas ir pareigingas.

3.3. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių ypatumai ir jų vaidmuo popamokinės veiklos organizavimo galimybėms

Pradinei mokyklai keliamas uždavinys – integralios, harmoningos asmenybės ugdymas. Tokią asmenybę apibūdina fizinių jėgų, psichinių galių bei sociokultūrinių vertybių sistemos, nulemiančios sėkmingą jo integraciją į socialinį gyvenimą, darna. Kryptingas moksleivio asmenybės ugdymas vyksta pirmiausia mokymo procese. Tuo pat metu mokinys dalyvauja įvairioje popamokinėje veikloje. Todėl svarbu integruoti popamokinės veiklos turinį, formas, metodus ir priemones į mokymo procesą, išryškinti jos vertybinį aspektą (Ivanauskienė, 1996).

Pozityvų vaikų požiūrį į mokymąsi sąlygoja sėkmės išgyvenimus ir galimybė patenkinti žingeidumą, interesus bei polinkius. Todėl mokiniam patinka kūrybinė meninė veikla: piešti, dainuoti, kurti eilėraščius, konstruoti ir kt. Mėgstamiausia pradinukų veikla – žaidimas. Žaisdami vaikai įsisąmonina įvairius tikrovės reiškinius, plėtoja socialinę bei dorinę patirtį. Konstruodami realias ar įsivaizduojamas gyvenimo situacijas, vaikai gilina žmogaus ir objektyviają būtį, formuojasi vertybines orientacijas.

Kaip teigia F. Ivanauskaitė, kitos veikos rūšys taip pat veikia pradinukų socialinę bei dorinę raidą. Vertybes lemia ir mokinių skaitomos knygos, ypač mėgstamo pasakos, kuriose aprašomas ne tik regimasis žmogaus pasaulis, bet ir tai, kas nematoma, - mintys, jausmai. Vaikas, skaitydamas knygą, lyg ir susilieja su knygos veikėjų poelgiais, išgyvenimais, priima jų dorines normas ir vertinimus. Taip puoselėjamas dorinis idealas, pradinukai skatinamai jo siekti. Tuo tarpu televizija pateikia moksleiviams dinamiškų, stiprių ir ryškių veikėjų stereotipus. Vaikų vertinimai paprastai orientuoti į šių mėgstamų animacinių filmų ir trilerių herojų išmonę, nesigilinant į dvasinį pasaulį, todėl tokių filmų poveikis vaikams yra daugiau neigiamas negu teigiamas.

Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams labai svarbu žmonių tarpusavio santykiai. Šeima yra besiformuojančio asmens dorinio pasaulio pagrindas, kurį vėliau plėtoja mokykla.

Reikšmingą vietą pradinuko laisvalaikyje užima draugas, būtent jam jis patiki didžiausias paslaptis. Draugiškumas, ištikimybė duotam žodžiui, pagalba ir dėmesys – tai dorinės normos, kurių prasmę ir reikšmę mokiniai suvokia bendraamžių grupėje. Jaunesniojo amžiaus vaikams svarbu ne tik gražiai sugyventi, bet ir visus padaryti laimingus.

Pradinukas yra glaudžiai susijęs su jį supančiu pasauliu, kuris yra jo patirties, išgyvenimų ir vertinimų šaltinis. Vaiko ugdymas bus pilnavertis tik tada, kai remsis socialine ir vertybine patirtimi, kurią lemia jo aktyvumas ir veikla laisvalaikio metu.

Mokymasis iš sąvokų ir apibrėžimų neteikia daug naudos (F. Ivanauskaitė, 1996). Vaikas, negalėdamas pats suvokti, stebėti, liesti, eksperimentuoti, greit pamiršta, ką atmintinai išmoko. Taigi labai svarbu jį nukreipti tinkama linkme mažųjų atradimų link. Tai leis patirti didžiulį malonumą, įgyti norą dar daugiau sužinoti, bet svarbiausia – pritaikyti savo žinias realiame gyvenime.

Kūrybingas ir turiningas laisvalaikis turėtų apsaugoti vaikus nuo žalingo aplinkos poveikio.

3.4. Popamokinės veiklos rūšys, jų įvairovė

A. Petruškevičienė (2005) atliko popamokinės veiklos įtakos įvairių gebėjimų bei interesų mokinių ugdymuisi tyrimą. Tyrimo metu paaiškėjo, kad dauguma mokinių, ypač vyresnių klasių, neužsiima jokia popamokinė veikla, nelanko būrelių. Pagrindinės to priežastys: nėra iš ko rinktis, nėra įdomaus arba tokio, kokio norėtų, daugelis mokinių mokyklų būrelių nelaiko rimtais, nenori arba tingi juos lankyti, nes lanko kitur arba daug mokosi, dažna nelankymo priežastis yra ir charakterio savybės bei sveikata, taip pat informacijos apie tokią veiklą trūkumas.

Mokiniams labiau patinka ne tradiciniai, o šiuolaikiški renginiai: populiarių grupių koncertai, Europos kalbų, meilės dienos, nerūkančios klasės, angliško humoro, teisinių žinių konkursai ir pan. Mokiniai labiausiai nori linksmų, naudingų, šiuolaikiškų, įdomių renginių, kuriuose dalyvauja daug mokinių. Dažniausiai pageidaujamos diskotekos ir populiarių grupių koncertai.

Papildomas ugdymas padeda mokiniams per pamokas: jie gauna papildomų žinių; išmoksta diskutuoti, girdėti vienas kitą, tampa laisvesni, nebijo auditorijos, įgunda naudotis informacinėmis technologijomis, išsidūkę salėje pamokoje būna ramesni ir t.t.

Popamokinės veiklos tikslai:

- Organizuoti šiuolaikiškus, dinamiškus popamokinius renginius, kuriuose mokiniai būtų ne žiūrovai, bet dalyviai;
- Plėsti mokinių akiratį, stengtis juos sudominti prasmingais dalykais, kad laisvalaikio prioritetu netaptų klubai;
- Bendradarbiaujant auklėtojams, būrelių vadovams ir socialiniams darbuotojams įtraukti į popamokinę veiklą kuo daugiau socialiai remtinų, specialiųjų poreikių, rizikos grupių ir gabių vaikų, racionaliai diferencijuojant jų veiklą;
- Aktyviau dalyvauti konkursuose ir kitokiuose renginiuose, - laimėti nebūtina, svarbu stengtis ir dalytis patirtimi;
- Integruoti pamokų ir popamokinės veiklos žinias, mokyti vaikus maksimaliai išnaudoti visus savo gebėjimus ir patirtį.

Didžioji dauguma popamokinės veiklos formų gali patenkinti moksleivių pageidavimus. Tai gali būti:

- Aptarimai (kino filmo, dramos, operos, baletu spektaklių, knygų, televizijos laidų, parodų).

- Parodų, muziejų lankymas.
- Dienos (medelių sodinimo, aplinkos tvarkymo, sveikatingumo, ramybės ir susikaupimo, paukščių, pasaulio šalių, melagių, šv. Valentino, žemės, švaros, turizmo ir kt.).
- Išvykos, kelionės (turistinės, praktinės, poilsinės, istorinėmis vietomis ir kt.).
- Konkursai (ateities ir fantastinių projektų gynimo, deklamavimo, darbelių, dainų inscenizavimo, judriųjų žaidimų, pasakotojų, piešinių, plakatų, šauniausio moksleivio, anekdotų, eruditų ir kt.)
- Kūrybiniai žaidimai: neakivaizdinės kelionės (į praeitį, į ateitį, Guliverio kelias, į vandenyno dugną ir kt.), televizijos laidos, labirintai, mugės ir kt.
- Popietės ir rytmečiai (dalykiniai – matematiniai, istoriniai, etnografiniai, atrakcionų, tarmių, linksmųjų išmonių, judriųjų žaidimų ir kt.).
- Spartakiados ir varžybos (sporto, atskirų sporto šakų, linksmosios, humoristinės, šeimų ir kt.).
- Šventės ir tradicijos (valstybinės šventės, būsimųjų pirmokų, mokslo metų užbaigimo, pavasario, rudens, žiemos, derliaus, miško, pirmojo žiedo, sveikatingumo, religinės, medžių puošimo, žvakučių, margučių, atsisveikinimo su mokykla, liaudiškos, trijų kartų, kalbos ir kt.).
- Vakarai ir vakaronės (humoro, poilsio, mistikos, tarmių, tautosakos, klausimų – atsakymų, teminės, šokių, sporto talentų, mandagumo ir kt.).
- Viktorinos (dalykinės, įžymioms Lietuvos datoms atminti, mišrios, smulkios tautosakos, kalbos ir kt.)
- Puotos ir baliai (blynų, Senio Šalčio, kaukių, gimtadienio, dėdės derliaus, Užgavėnių ir kt.).
- Savaitės (žiemos, pavasario, kalėdinė, gerumo. Sveikos gyvensenos, gavėnios, meno, sporto, velykinė, padėkos, švaros ir kt.).
- Etiniai pokalbiai, disputai.
- Klasės susirinkimai.
- Konferencijos (mokslinės, praktinės, dalykinės ir kt.).
- Radijo laidos.

Paminėta tik dalis užklasinių renginių, patyrę klasės auklėtojai jų gali pateikti daugiau.

Nepamokinė veikla turėtų būti įdomi, turininga, be prievartos, savarankiška, naudinga, atitinkanti nuotaikas, svajones, pageidavimus, linksma, teikianti džiaugsmo, leidžianti nuoširdžiai

pabendrauti su draugais ir mokytojais, pamokoma, plečianti akiratį, dvasinių interesų sritį, naudinga ne tik patiems moksleiviams, bet ir mokyklai, visuomenei.

S. Dzenuškaitės teigimu, į popamokinę veiklą reikia įtraukti pramoginių elementų, kad mokiniai jaustų malonumą dirbdami kartais ir nemalonų darbą. Viskas priklauso nuo klasės auklėtojo noro ir kūrybiškumo.

IV. MOKINIŲ POPAMOKINĖS VEIKLOS UGDYMO PERSPEKTYVOS

Dabartinė papildomojo ugdymo situacija, remiantis įvairių šaltinių duomenimis, nėra tokia, kokios tikėtasi perorganizuojant užmokyklinius ir užklasinius darbus į formalųjį, neformalųjį ir informaliųjį ugdymą. Kai kurie mokytojai pripažįsta, kad mokykloje turi būti organizuojamas mokinių papildomas ugdymas, už kurį būtų mokama, likusieji mano, kad vaikų laisvalaikis - tėvų problema. Daugumos mokytojų nuomone, organizuoti popamokinę veiklą reikia perduoti kitoms institucijoms, kadangi tai yra labai didelis papildomas krūvis, be to, nėra nei reikiamos bazės, nei specialistų, galinčių plėtoti tokią veiklą. Mokyklinio amžiaus vaikų užimtumo popamokine veikla, valandų papildomajam ugdymui skyrimo ir paskirstymo sprendimas kasmet tik blogėja. Prastėja požiūris į pedagogą, kaip svarbiausią popamokinio darbo ir nepamokinės veiklos organizatorių (Ramaneckienė, 2002). Menka šalies ekonomika, prasta mokyklų materialinė bazė, reikalingos ir nereikalingos pertvarkos dvasiniame gyvenime, svetimų idėjų superidealizavimas ir savųjų ignoravimas sumenkino auklėjimo įtaką augančios kartos dorovei, asmenybės brandai.

Yra daug išsakytų minčių apie papildomojo ugdymo tolimesnės raidos nežinią. Miglotai įsivaizduojama papildomojo ugdymo ateitis stabdo ir teorinės minties evoliuciją.

Papildomas ugdymas apima tokias veiklos sritis, kurios anksčiau („sovietiniu” laikotarpiu) buvo vadinamos „pildoma mokykla” arba „popamokine veikla”. Pastarosios papildomo ugdymo sritys buvo vertinamos kaip sudedamoji švietimo sistemos dalis, o už jų finansavimą buvo atsakinga Valstybė. Visgi iki pat 2002 metų neformalus ugdymas nebuvo aiškiai apibrėžtas ir įvardintas kaip savarankiška, švietimo sistemoje taikomų, mokymo programų dalis. Priešingai – dažniausiai jis buvo įvardijamas kaip viena iš naujai atsiradusio jaunimo darbo sričių (pvz.: nevyriausybinių jaunimo organizacijų veikla), o, tiriant, švietimo sistemoje taikomas mokymų programas, galima išskirti tik, pakankamai aiškiai apibrėžtą, suaugusiųjų neformalų ugdymą.

Galima manyti, kad papildomo ugdymo pradmenys glūdi sovietinio auklėjimo, kuriuo buvo siekiama tiek formaliai ugdyti, tiek formuoti jauno žmogaus charakterį, tradicijose. Tuometinės ugdymo programos buvo papildytos specialia auklėjamąja veikla: beveik visi 6-9 metų amžiaus

mokiniai priklausė spaliukų jaunimo organizacijai, beveik visi 10-15 metų amžiaus mokiniai buvo pionieriai, o beveik visi 14-28 metų amžiaus jauni žmonės – komjaunuoliai. Tarybinėse ugdymo įstaigose buvo praktikuojama įvairi auklėjamoji veikla (menų būreliai, sporto klubai, turizmo draugijos), kurią vykdant buvo skatinama saviuokla ir ugdomi kūrybiniai jaunų žmonių sugebėjimai. Be pastarųjų, bendrojo ugdymo įstaigose praktikuotų, auklėjimo priemonių, mokiniai galėdavo mokytis, ugdyti atitinkamus sugebėjimus ir leisti laisvalaikį specialiose popamokinio ugdymo įstaigose: pionierių namuose/rūmuose, jaunųjų gamtininkų ar technikų centruose, ekskursijų ir turizmo klubuose, taip pat menų, muzikos ar sporto mokyklose. Atostogaudami jauni žmonės leisdavo laiką pionierių stovyklose, keliaudavo, dirbdavo įvairiose įstaigose ar bendrovėse, taip pat galėdavo lankyti specialias darbo ar poilsio stovyklas kaimiškose vietovėse.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, tokia sistema buvo atmesta. Švietimo sistemoje nebeliko ideologinių komunizmo elementų, o, su pastaraisiais susijusių, jaunimo organizacijų veikla buvo nutraukta: daugelis papildomo auklėjimo įstaigų buvo uždarytos, privatizuotos, reorganizuotos, arba jų veikla, neskiriant tam papildomų lėšų, buvo tiesiog nutraukta.

Buvo keletas bandymų papildomą ugdymą pritaikyti prie besikeičiančios aplinkos. Vertinant savarankišką ir nepriklausomą jaunimo veiklą, pirmuosiuose, tuometiniam parlamentui pateiktuose, įstatymų projektuose papildomam ugdymui buvo stengiamasi skirti išskirtinę vietą. Papildomas ugdymas buvo apibrėžtas kaip sudedamoji neformalaus ugdymo dalis, tačiau iš esmės skirtinga nuo pastarojo – buvo manoma, kad skirtingai nei visos neformalaus ugdymo, papildomo ugdymo programos turi būti valstybės finansuojamos. Dar kitoks papildomo ugdymo apibrėžimas yra pateiktas tik 2001 metais, Švietimo ir mokslo ministerijos parengtuose, papildomo ugdymo koncepcijos ir papildomo ugdymo įstaigų veiklos taisyklių projektuose. Minėtos koncepcijos projekte papildomas ugdymas yra įvardijamas kaip švietimo sistemos dalis, kuri siekia: atskleisti įgimus asmens sugebėjimus ir mokėjimus, patenkinti asmens poreikius, skatinti socializaciją, savirealizaciją ir kūrybingumą, pajvairinti laisvalaikį, taip pat, vykdant atitinkamą ugdomąją veiklą, įgyvendinti nusikalstamumo prevencijos programas. Papildomas ugdymas yra skirstomas į formalųjį, informalųjį (savišvietą) ir neformalųjį. Koncepcijos projekte yra įvardintos ir atskiros papildomo ugdymo sritys:

- demokratiųjų ir pilietinių įgūdžių plėtojimas;
- galimybių realizuoti save suteikimas ir akiračio plėtimas;
- įgimtų sugebėjimų ir mokėjimų vystymas;
- socializacija ir re-socializacija.

Naujoje Švietimo įstatymo redakcijoje papildomas ugdymas neminimas kaip atskira ugdymo rūšis, tačiau pažymima, kad jis yra viena iš neformalaus ugdymo sudedamųjų dalių.

Visgi, praktikoje papildomas ugdymas yra taikomas kaip bendrąjį ugdymą papildanti ir dažniausiai privaloma priemonė.

Papildomo ugdymo veikla atskiroje mokykloje dažniausiai priklauso nuo turimų resursų ir mokinių susidomėjimo. Pastebima išimčių, kai papildomo ugdymo programa mokyklose yra tiesiogiai suderinta su bendrojo ugdymo programa (Zabilevičienė, 2005).

Daugumoje mokyklų yra įgyvendinamos, Švietimo ir mokslo ministerijos, taip pat mokyklos vadovų arba steigėjų patvirtintos, tiek į atskirą individą, tiek į kolektyvą orientuotos, programos.

Papildomo ugdymo įstaigas gali lankyti ne kiekvienas susidomėjęs mokinys. Tai yra susiję su ribotu ugdymo įstaigų pajėgumu arba griežtomis atrankos taisyklėmis (laisvų vietų trūkumas; keliamų reikalavimų neatitikimas), taip pat patalpų trūkumu, nepakankamu finansavimu, inventoriaus arba kvalifikuotų specialistų stygiumi. Dažnai mokyklos, neturėdamos formalaus leidimo/įgaliojimo, aiškių veiklos taisyklių arba Švietimo ir mokslo ministerijos rekomendacijų, tiesiog negali pasiūlyti jokių papildomo ugdymo priemonių.

Ne mažiau aktuali ir dažna, ribojanti galimybes papildomai ugdytis, problema yra daugumai potencialių lankytojų nepatogi papildomo ugdymo įstaigos vieta bei tėvų finansinis nepajėgumas, kadangi į daugelį papildomo ugdymo įstaigų reikia toli važiuoti arba buvimas jose yra mokamas. Spręsdamos transporto problemas, savivaldybės stengiasi derinti transporto judėjimo ir ugdymo įstaigų darbo tvarkaraščius. Kaimiškose vietovėse gyvenantiems vaikams kelionės į ir iš mokyklos išlaidos yra kompensuojamos (Petruškevičienė, 2005).

Visgi, papildomo ugdymo įstaigų tinklas bei jų veiklos efektyvumas dar nėra tinkamai ir iki galo iširtas. Nėra griežtų, papildomo ugdymo įstaigose dirbančių, specialistų kvalifikacijos reikalavimų, nepakankamai dažnai tikrinama jų veikla.

V. TYRIMŲ REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ

Darbe naudoti šie tyrimo metodai:

- Mokslinės literatūros analizė.
- Anketinė apklausa.
- Tyrimo duomenų apdorojimas taikant Exell programą.

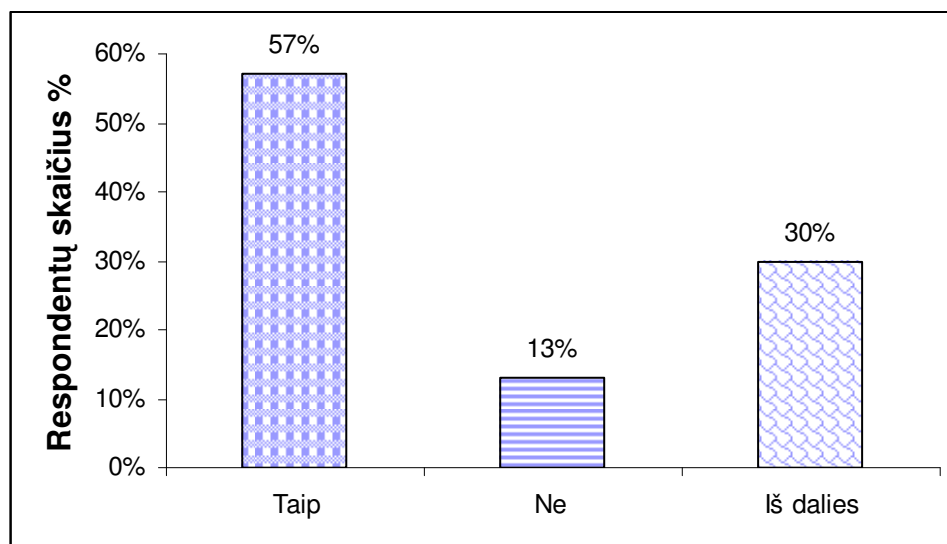
Tyrimas atliktas 2005 – 2006 mokslo metais trečiose - ketvirtyse bendrojo lavinimo mokyklų klasėse.

Respondentams buvo pateiktos trys anketos: 1 – trečių - ketvirtų klasių mokiniams, 2 – pradinė klasių mokytojams; 3 – tyrime dalyvavusių mokinių tėvams. Anketas sudarė 13 klausimų – mokiniams, 16 – mokytojams bei 8 – mokinių tėvams.

Jais buvo siekiama išsiaiškinti respondentų požiūrį į popamokinės veiklos organizavimą mokykloje, jos įtaką mokinių mokymuisi, saviraiškai, bendravimui.

5.1. Mokinių nuomonė apie dalyvavimą popamokinėje veikloje ir jos reikšmę asmenybės vystymuisi.

Apklausiant trečių – ketvirtų klasių mokinius, pirmiausia buvo siekiama sužinoti, ar mokykloje organizuojama popamokinė veikla jiems įdomi, naudinga.

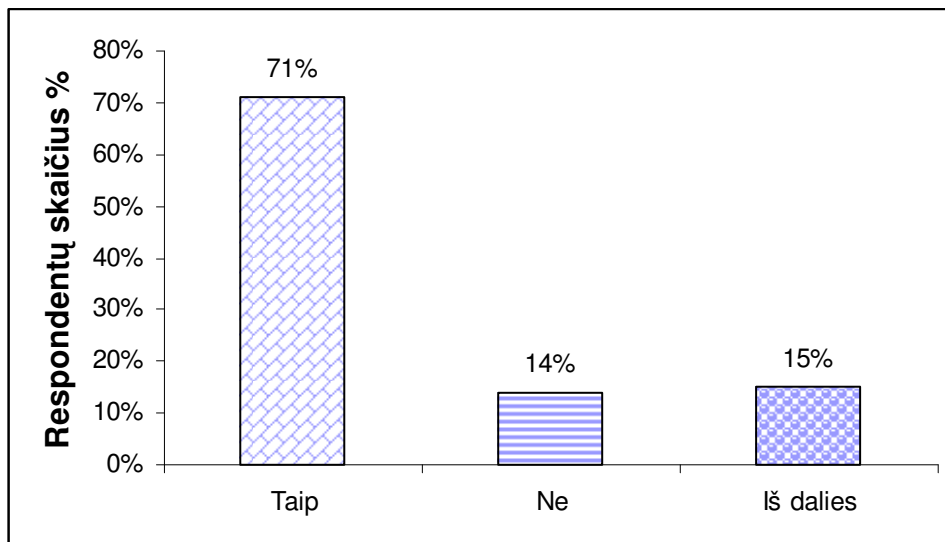

1 pav. Mokinių požiūris į popamokinės veiklos įdomumą ir naudingumą

Tyrimas parodė, kad 57 % respondentų popamokinė veikla įdomi, naudinga. 30 % - įdomi, naudinga tik iš dalies ir 13 % atsakė, kad ne. Iš 13 % atsakiusiųjų neigiamai, 11 % - ketvirtaklasių

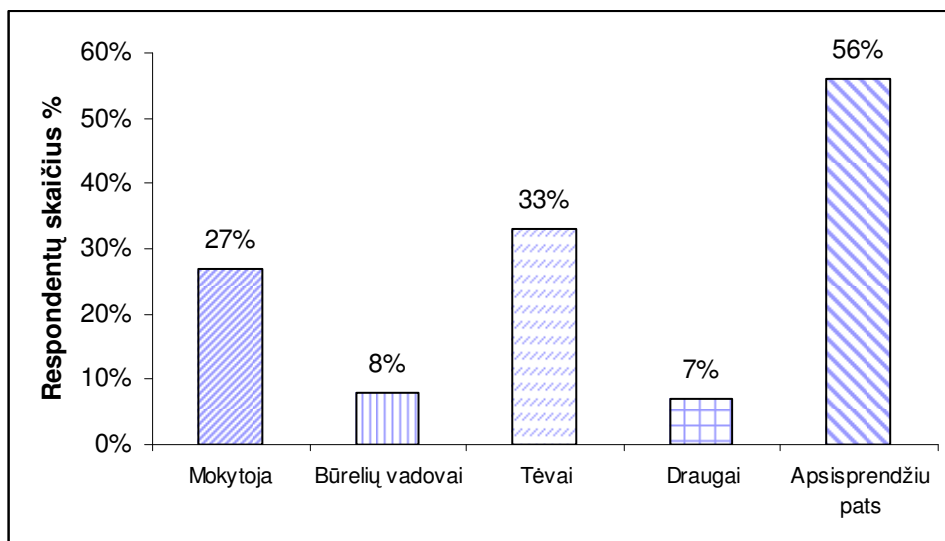
ir tik 2 % trečiaklasių.

Remiantis gautais tyrimo rezultatais, galima daryti prielaidą, kad, mokiniams augant, susidomėjimas popamokine veikla mažėja, o keliama reikalavimai popamokinei veiklai didėja.

2 pav. Popamokinės veiklos įtaka mokinių gebėjimų lavinimui

Į klausimą, ar dalyvavimas popamokinėje veikloje tobulina, lavina gebėjimus, 71 % respondentų atsakė „taip“ ir tai sudaro 2 /3 visų tyrime dalyvavusių mokinių. 1/3 respondentų – 14 % ir 15 % - atitinkamai atsakė „ne“ ir „iš dalies“.

3 pav. Faktorai, apsisprendžiantys mokinių pasirinkimą

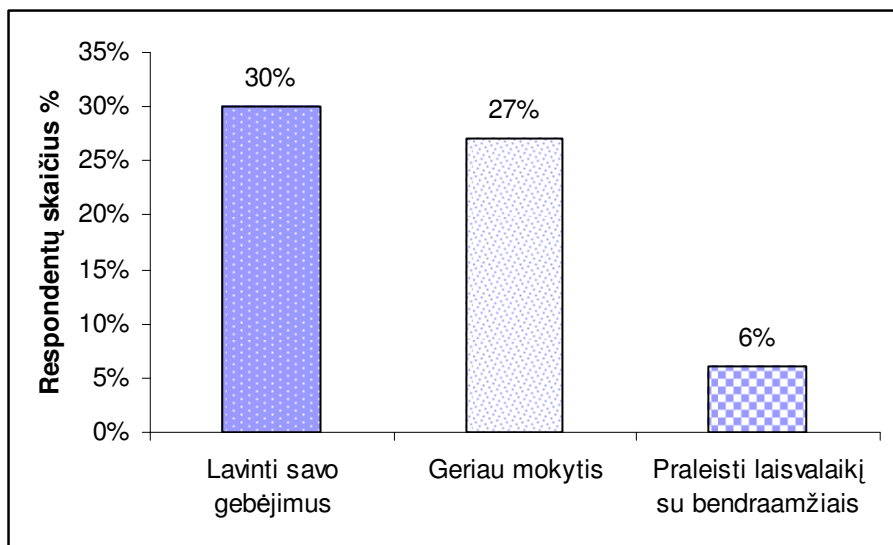
Daugiau nei pusė mokinių (56%), paprašyti nurodyti, kas padėjo apsispręsti ir pasirinkti popamokinę veiklą, atsakė, kad apsisprendė patys. Likusiems įtakos turėjo tėvai (33%) ir

mokytojai (27%).

Mažiausiai įtakojo popamokinės veiklos pasirinkimą būrelių vadovai (8%) ir draugai (7%).

Penktadalis respondentų nurodė keletą faktorių, nulemiančių pasirinkimą.

Tai leidžia daryti išvadą, kad, pasitarę su tėvais, mokytoja, draugais, galutinį sprendimą priėmė jie patys, atsižvelgdami į savo pomėgius ir norus. Ir tik 1 respondentas (0,5%) nepagrindė pasirinkimo.

4 pav. Mokinių nuomonė apie popamokinės veiklos reikšmę

Anketoje buvo pateiktas atviro tipo klausimas – teiginys: „Dalyvaudamas (-a) popamokinėje veikloje sužinau, išmokstu“. 30 % respondentų (62 mokiniai) pažymėjo, kad, dalyvaudami popamokiniuose renginiuose, lavina savo sugebėjimus. 27 % (54 mokiniai) atsakiusiųjų teigė, kad dalyvavimas popamokinėje veikloje jiems padeda geriau mokytis. 6 % (12 mokinių) respondentų, dalyvaudami popamokinėje veikloje, siekia kultūringai praleisti laisvalaikį, pabendrauti su bendraamžiais.

Neramina tai, kad net 20 % respondentų (38 mokiniai) negebėjo įvardinti, ką jie sužino ir ko išmoksta popamokinės veiklos metu.

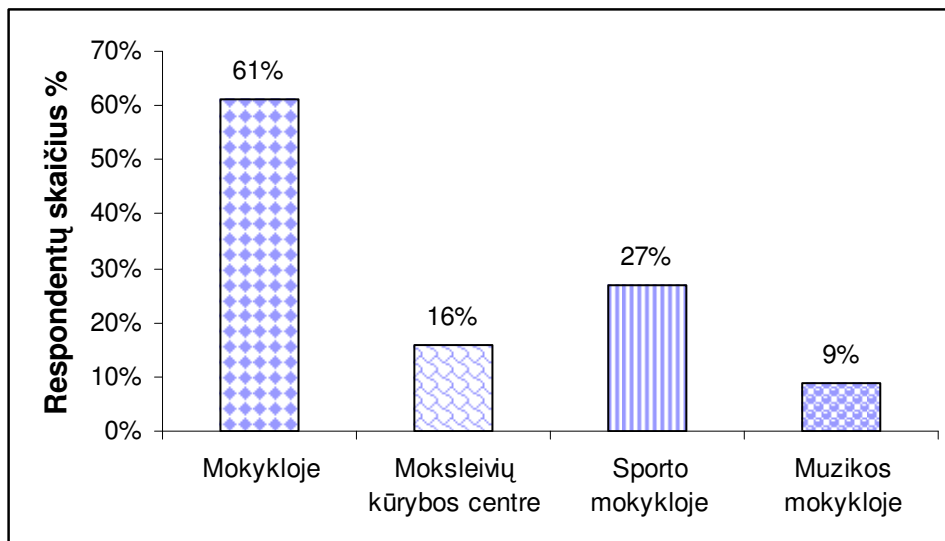
Likusiuųjų 18 % (26 mokiniai) respondentų vienetiniai atsakymai pateikiami lentelėje.

Mokinių nuomonė apie popamokinės veiklos reikšmę

Teiginys, pagrindžiantis popamokinės veiklos reikšmės rodiklį	Mokinių skaičius	%
Būti išryšiam mokykloje	1	0,5
Dalyvauti renginiuose	2	1
Atsiskleisti	8	4
Gaunu naudingos informacijos	5	2,5
Moko siekti karjeros	1	0,5
Susirasti draugų	2	1
Džiuginti tėvus	4	2
Ugdyti kantrybę	2	1
Nepadeda	7	3,5
Nežino	4	2

3 mokiniai (1,5 %) popamokinėje veikloje nedalyvauja, todėl apie jos reikšmę nieko negalėjo pasakyti.

Kadangi kai kurie respondentai nurodė kelis popamokinės veiklos reikšmės rodiklius, tai procentinė išraiška padidėjo nuo 100 % iki 119,5 %.

5 pav. Mokinių papildomo ugdymo poreikių tenkinimas

61 % respondentų papildomo ugdymo poreikius tenkina mokykloje; 51 (27 %) – sporto

mokykloje; 31 (16 %) – moksleivių kūrybos centre ir 18 (9 %) respondentų – muzikos mokykloje. (žr. 5 pav.) Dalis mokinių (13 %) lanko kelias papildomo ugdymo veiklas, todėl procentinė išraiška didesnė nei 100 %.

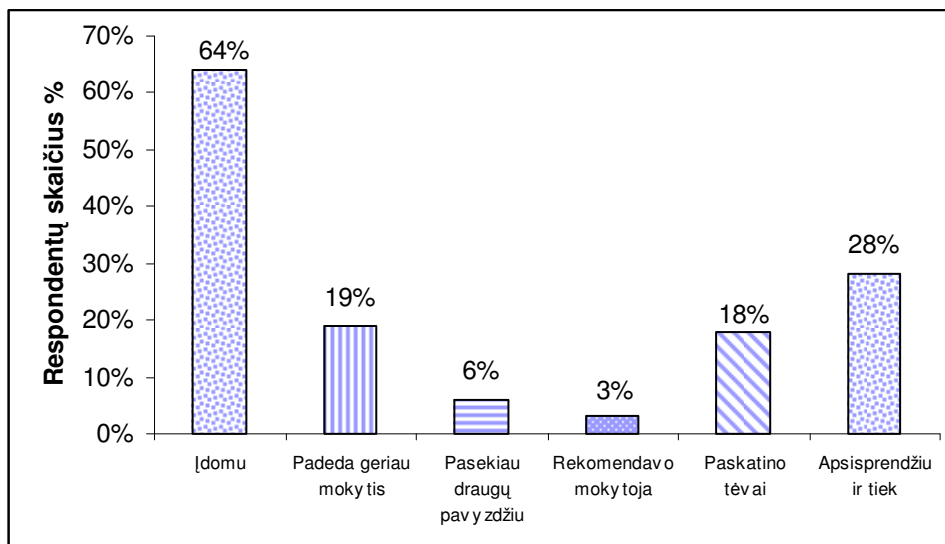
Kita dalis respondentų (10 %) pažymėjo teiginį „kitur“. Jų atsakymai pateikti 2 –oje lentelėje.

2 lentelė

Mokinių papildomo ugdymo poreikių tenkinimas

Popamokinės veiklos vieta	Mokinių skaičius	%`
Namuose	5	2,5
Baseine	3	1,5
Lauke	3	1,5
Dailės mokykloje	2	1
Šokių mokykloje	2	1
Dramos teatre	1	0,5
Skaitykloje	1	0,5
Sporto klube	3	1,5

Paprašyti pakomentuoti, kas lėmė vieno ar kito būrelio pasirinkimą, didžioji dalis apklaustųjų – 64 % teigė, kad pasirinko būrelį tą, kuriame jiems įdomu. (žr. 6 pav.)

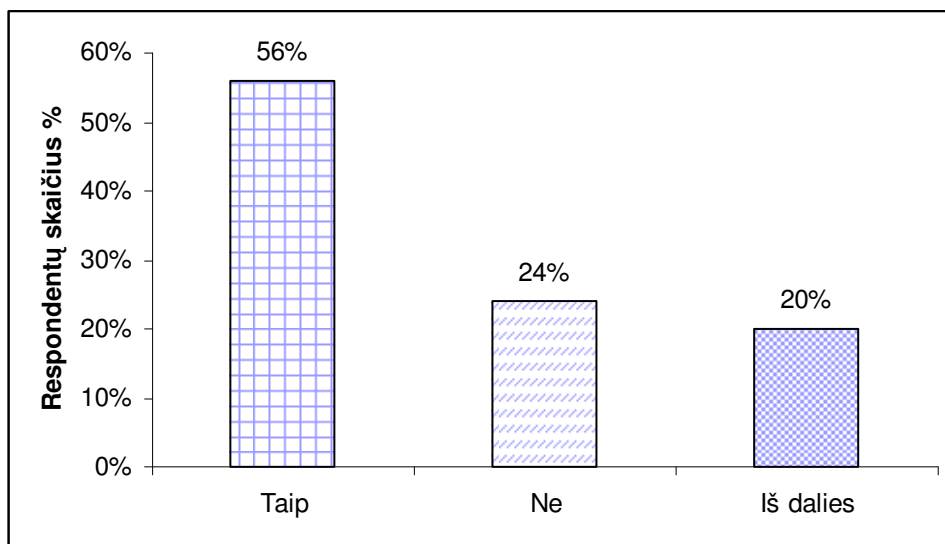

6 pav. Mokinių nuomonė apie būrelių pasirinkimą

28 % respondentų teigia, kad „apsisprendė ir tiek“. 19 % apklaustųjų pasirinkimą motyvuoja tuo, kad dalyvavimas būreliuose padeda jiems geriau mokytis. 3 % respondentų dalyvauti būreliuose paskatino tėvai, o 6 % rekomendavo mokytojai. (žr. 6 pav.)

1,5 % teigia, kad jiems lankyti būrelius patinka ir 5,5 % respondentų negebėjo įvardinti pasirinkimo motyvų.

Tai reikštų, kad respondentai pakankamai savarankiškai ir pasirenka būrelius, kuriuose jiems įdomu ir naudinga.

7 pav. Mokinių nuomonė apie popamokinės veiklos įtaką mokymosi rezultatams

Susumavus rezultatus paaiškėjo, kad daugiau nei pusė respondentų (56 %) į klausimą, ar papildomas ugdymas ir popamokinės veiklos renginiai turi įtakos jų mokymosi rezultatams, atsakė teigiamai. 20 % respondentų teigia, kad popamokinė veikla mokymosi rezultatams turi įtakos „iš dalies“. Ir 24 % mano, kad popamokinė veikla neturi įtakos mokymosi rezultatams.

Tai kelia susirūpinimą, nes, anot I. Ramanekienės (1999), popamokinės veiklos vaidmuo – gilinti mokyklos disciplinų žinias. Intelektualinė papildomojo ugdymo funkcija nukreipta į asmens žinių gilinimą ir plėtimą.

Mokiniai mokykloje praleidžia didesnę pusę dienos, todėl labai svarbu garantuoti jų gerą savijautą. Vienas iš tokių garantų yra įvairių būrelių pasirinkimas pagal mokinių pažintinius interesus bei pomėgius.

Tyrime buvo siekiama išsiaiškinti, kokius būrelius mokiniai lanko mokykloje ir už mokyklos ribų.

Kadangi mokyklose, kur buvo atliktas tyrimas yra nemažai būrelių, todėl ir mokinių pasirinkimo galimybės pakankamai įvairios.

Respondentų atsakymai pateikti 3 lentelėje.

Būrelių lankymas mokykloje ir už jos ribų

Būreliai	Mokykloje		Už mokyklos ribų	
	Mokinių skaičius	%	Mokinių skaičius	%
Meno	14	7		
Lėlių teatro	6	3		
Dramos studija	1	0,5	2	1
Raiškiojo skaitymo	1	0,5		
Šokių	21	10,5	11	5,5
Saugaus eismo	8	4		
Futbolo			9	4,5
Anglų kalbos	4	2	3	1,5
Sveikos gyvensenos	5	2,5		
Dailės	21	10,5	6	3
Choro	12	6	19	8,5
Fortepijono			13	6,5
Šachmatų			4	2
Siuvinėjimo	17	8,5		
Ateitininkų			3	1,5
Grojimo dūdelėmis	2	1		
Jaunųjų miškininkų			1	0,5
Matematikų	1	0,5		
Šaškių	11	5,5	1	0,5
Pynimo iš šiaudelių	2	1	9	4,5
Gamtos			1	0,5
Turizmo			2	1
Karate			7	3,5
Krepšinio			13	6,5
Muzikos	13	6,5	14	7
Bokso			1	0,5
Jogos			1	0,5
Lengvosios ir sunkiosios atletikos			4	2

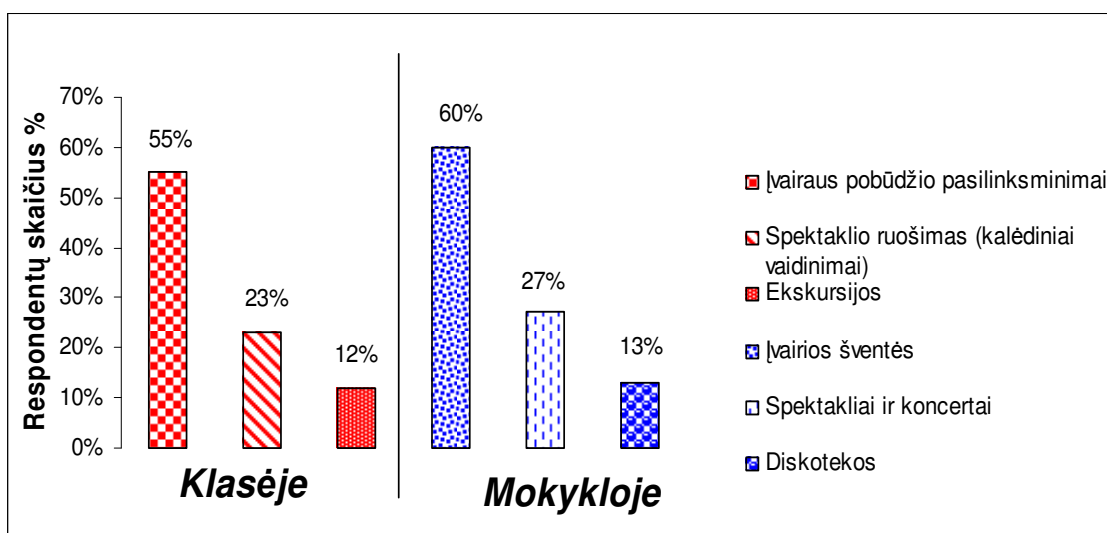
Plaukimo			23	11,5
Ekonomikos	3	1,5		
Viso:	142	70,5	147	72,5

4,5 % respondentų teigia, kad būrelių nelanko, o 21,9 % į klausimą, kokius būrelius lankai mokykloje, neatsakė nieko.

Už mokyklos ribų būrelių nelanko 8,5 % respondentų ir 40 % nenurodė nieko.

Tai leidžia daryti prielaidą, kad, nenurodžiusieji būrelių, jų nepasirinkę.

Lentelėje pateikti duomenys rodo, kad visi respondentai, nurodydami pasirinktus būrelius mokykloje ir už jos ribų, pasiskirstė beveik po lygiai: 70,5 % mokinių lanko būrelius mokykloje ir 72,5 % lanko už mokyklos ribų. Kadangi dauguma mokinių lanko po du ir daugiau būrelių, todėl lankančiųjų procentinė išraiška viršija 100 %.

8 pav. 3 labiausiai patikę popamokinės veiklos renginiai klasėje ir mokykloje

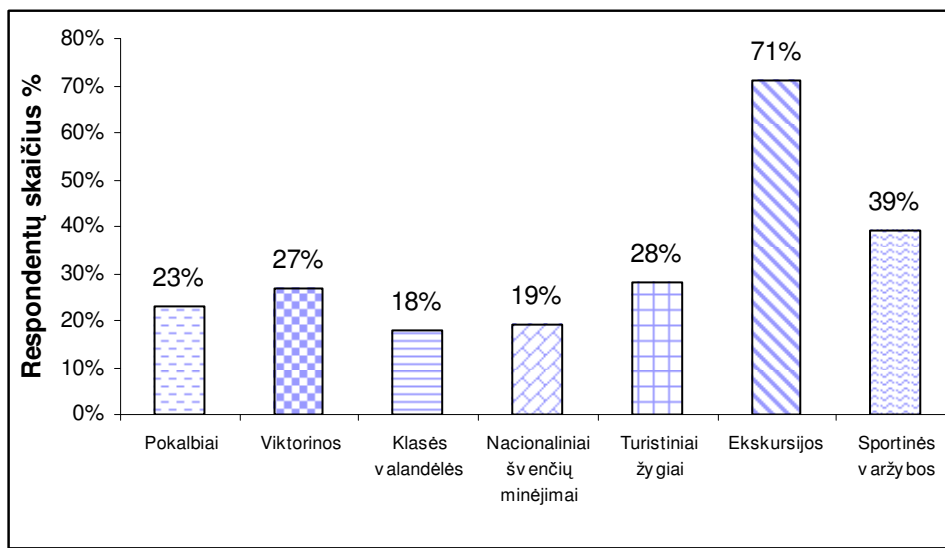
Respondentų buvo paprašyta nurodyti po 3 labiausiai patikusius popamokinės veiklos renginius klasėje ir mokykloje. Apibendrinti tyrimų duomenys, pateikti 8 pav.

Akivaizdu, kad didžioji dalis mokinių - 55 % nurodė įvairaus pobūdžio pasilinksminimus, 23 % - spektaklių ruošimą ir 12 % - ekskursijas.

Mokykloje labiausiai mokiniams patinka įvairios šventės – 60 %; 27 % atsakiusiųjų – spektakliai ir koncertai ir 13 % - diskotekos.

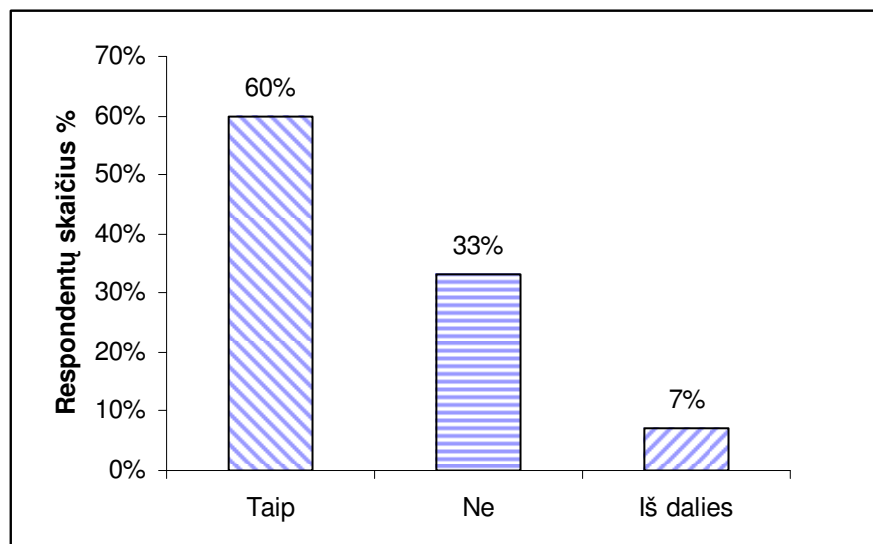
Tyrimai parodė, kad pradinė klasių mokiniai teigiamai vertina tas veiklas, kurios susiję su menine kūryba, muzika, pramogomis. Tokių renginių metu vaikai gali atskleisti savo gebėjimus bei patenkinti poreikį realizuoti save jiems patinkančioje veikloje. Nes, anot N. Ulčinionės (2001) meniniai išgyvenimai ir emocijos labai svarbūs vaiko saviraiškai ir kūrybiškumui.

Klasės susirinkimus, skaitovų konkursus, olimpiadas, senelių šventes kaip patinkančias veiklas nurodė tik po 1 % respondentų.

9 pav. Labiausiai patinkančios popamokinės veiklos formos

Respondentų buvo paprašyta pažymėti, kokios popamokinės veiklos formos jiems labiausiai patinka. Susumavus rezultatus paaiškėjo, kad labiausiai patinka ekskursijos (71 %), sportinės varžybos (39 %) ir turistiniai žygiai (28 %). Mažiausiai respondentus domina klasės valandėlės (18 %), nacionalinių švenčių minėjimai (19 %) ir pokalbiai (23 %). (žr. 9 pav.)

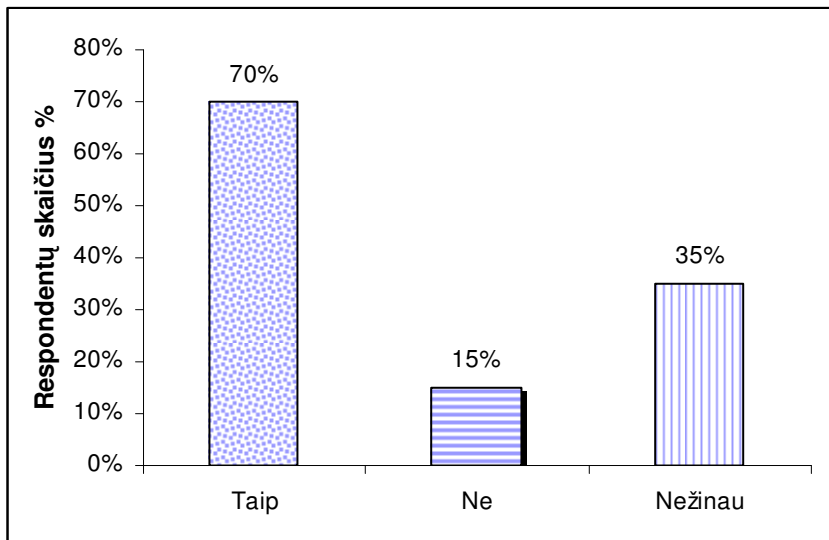

10 pav. Įgytų žinių panaudojimas pamokose

A. Kepežinskienė ir I. Šiaulienė (2003) nurodo, kad popamokinė veikla turi būti orientuota į vaiko gebėjimų ugdymą, naujų žinių įgijimą. Todėl tyrimo metu buvo siekta sužinoti, ar mokiniai įgytas popamokinėje veikloje žinias panaudoja pamokose. 60 % respondentų atsakė teigiamai, 7 % -

žinias panaudoja iš dalies. 33 % apklaustųjų teigia, kad jie įgytas žinias nepanaudoja popamokinėje veikloje.

Tai leidžia daryti išvadą, kad popamokinė veikla daliai mokinių arba nesuteikia žinių, arba yra organizuojama nepakankamai .

11 pav. Mokinių požiūris į popamokinių renginių lankymą.

Pedagoginė patirtis rodo, kad dažnai mokiniai į popamokinius renginius eina nenoriai, mokytojų verčiami. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar noriai vaikai lanko popamokinius renginius. 70 % respondentų teigia, kad jie noriai lanko. Likusieji respondentai pasiskirstė tolygiai po 15 %. Viena dalis iš jų nežino, kiti teigia, kad nenori lankyti popamokinių renginių.

5.2 Mokytojų nuomonė apie popamokinės veiklos struktūrą ir organizavimą mokykloje

Lemiamą vaidmenį ugdymo procese turi mokytojo asmenybė, gebėjimas tinkamai organizuoti pamokinę ir popamokinę veiklą, o ypač – gebėjimas teigiamai bendrauti su mokiniais.

Mokytojo darbo objektas yra augantis ir kas akimirka besikeičiantis žmogus. Taigi ir jo atsakomybė didelė. (Butkienė, 1997)

Sakoma, kad geru pedagogu reikia gimti, nes mokytojas yra gyvas pavyzdys, iš kurio mokiniai perima patyrimą.

G.Butkienė ir A.Kepalaitė mano, kad mokytojas turi „taip elgtis ir gyventi su vaiku, kad šis, pats veikdamas, tyrinėdamas, atrasdamas ir priimdamas sprendimus, išgyventų sėkmę ir atsakomybę,

atrastų didžiausias žmogaus vertybes ir taptų reikšmingu kūrėju, pasaulio piliečiu. Tai tikslas padėti vaikui augti dvasingu ir svarbiu visuomenės nariu“. (Butkienė, Kepalaitė.1996, p. 12)

Tuo tikslu buvo apklausti pedagogai, vykstantys su mokiniais popamokinę veiklą. Apklausoje dalyvavo 43 pradinių klasių mokytojai.

Į klausimą, kokios charakterio savybės reikalingos pedagogui – įdomios ir naudingos popamokinės veiklos iniciatoriui ir organizatoriui, - respondentai atsakė, pateikdami labai daug charakterio savybių. Svarbiausios iš jų: kūrybiškumas, aktyvumas, energingumas, gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti, iniciatyvumas. Duomenys pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė

Charakterio savybės, reikalingos pedagogui – popamokinės veiklos organizatoriui /mokytojų nuomonė/

Charakterio savybės	Atsakiusiųjų skaičius	Procentai
Kūrybiškumas	38	88,0
Aktyvumas, energingumas	21	48,8
Gebėjimas bendrauti, komunikabilumas	14	32,6
Iniciatyvumas	13	30,2
Organizuotumas	8	18,6
Nuoširdumas	6	13,9
Atsakingumas, sąžiningumas	5	11,6
Ryžtingumas, atkaklumas	5	11,6
Sumanumas	4	9,3
Kantrumas	4	9,3
Modernumas, novatoriškumas	3	7,0
Linksmumas, humoro jausmas	3	7,0
Švelnumas	3	7,0
Supratingumas	2	4,7
Kruopštumas	2	4,7
Meniškumas, oratoriškumas	2	4,7

Kad popamokinė veikla būtų sėkminga, mokytojai buvo paprašyti nurodyti 3 faktorius, lemiančius popamokinės veiklos sėkmę.

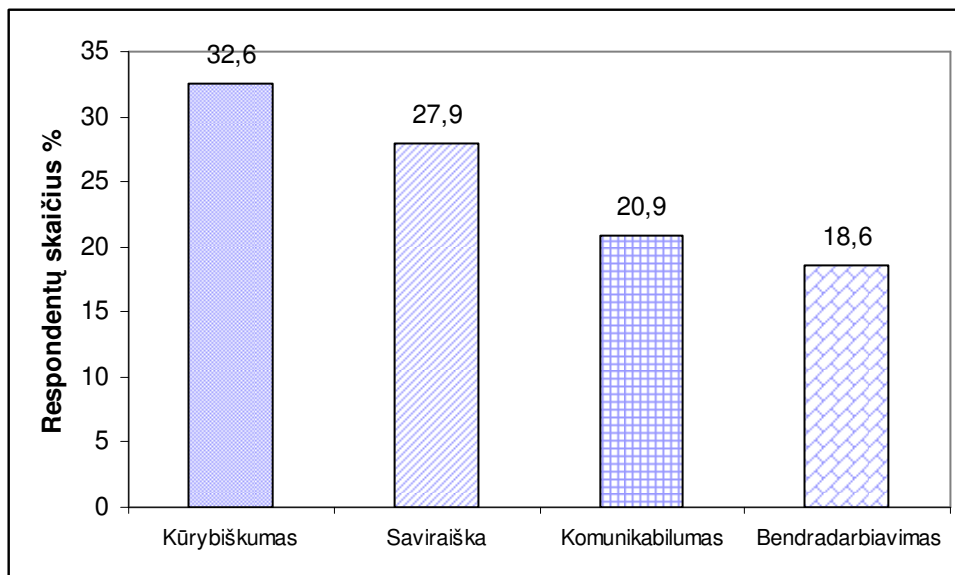
Mokytojai mano, kad popamokinė veikla, visų pirma, turi tenkinti vaikų poreikius, interesus, skatinti vaikų gebėjimus. Taip pat teigia, kad reikia atkreipti dėmesį į vaikų amžių, jų patirtį, veiklos šiuolaikiškumą, jų sudominimą popamokine veikla.

Tam, kad popamokinė veikla būtų įdomi, ji, kaip nurodo respondentai, turi būti aktuali.

5 lentelė

Faktoriai, nulemiantys popamokinės veiklos sėkmę

Faktoriai, į kuriuos reikia atkreipti dėmesį	Atsakiusiųjų skaičius	Procentai
Poreikių, interesų tenkinimą, gebėjimų tobulinimą	38	88,4
Vaikų amžių, žinias, veiklos šiuolaikiškumą	15	20,9
Sudominimą, skatinimą, aktyvinimą	14	32,6
Renginių aktualumą	11	25,6
Veiklos trukmę ir vaikų nuovargį	5	11,6
Pasirengimą, vaikų iniciatyvą	4	9,3
Popamokinės veiklos struktūrą	4	9,3
Popamokinės veiklos finansavimą	4	9,3
Meniškumą	3	7,0
Tėvų rekomendacijas	3	7,0

12 pav. Pedagogų požiūris į svarbiausius popamokinės veiklos uždavinius

Paprašyti suformuluoti savo mokykloje organizuojamos veiklos uždavinius, mokytojai prioritetą teikė kūrybiškumo ugdymui.

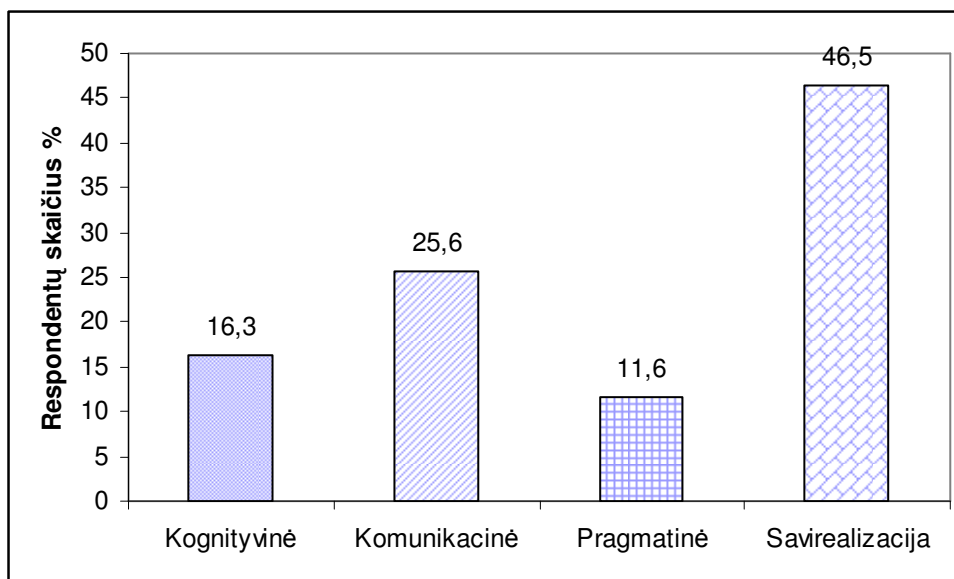
Šalia svarbiausio popamokinės veiklos uždavinio - kūrybiškumo ugdymo pedagogai mano, kad labai svarbūs popamokinės veiklos uždaviniai yra saviraiškos, bendravimo bei bendradarbiavimo ugdymas. (žr. 12 pav.)

Mažiau svarbūs, respondentų manymu, yra mokyti šokių technikos (9,3%), parodyti veiklos rezultatus mokyklos bendruomenei (4,7%), įvertinti dalyvaujančius (4,7%), ugdyti pasitikėjimą, (11,6%), aktyvumą (11,6%), mokyti turiningai leisti laisvalaikį (9,3%), ugdyti iniciatyvumą (2,3%), gilinti dalykines žinias (9,3%), ugdyti savarankiškumą (4,7%) ir kt.

Kadangi dalis respondentų nurodė po kelis popamokinės veiklos uždavinius, tai procentinė apklausos rezultatų išraiška viršija 100 %.

Palyginus tyrimų duomenis, išryškėjo, kad respondentai nurodė kūrybiškumą kaip prioritetinę pedagogo charakterio savybę ir kaip svarbiausią popamokinės veiklos uždavinį taip pat pateikia kūrybiškumo ugdymą.

Apie vyraujančią papildomo ugdymo funkciją respondentų atsakymai pasiskirstė taip:

13 pav. Pedagogų požiūris į vyraujančias popamokinės veiklos funkcijas mokykloje

Didžioji dalis respondentų (46%) mano, kad mokykloje vyraujanti papildomo ugdymo funkcija yra savirealizacija, tai reikštų, kad per meninę, techninę, sportinę ir kitokią veiklą turi būti realizuojami saviraiškos poreikiai, kūrybinės galios.

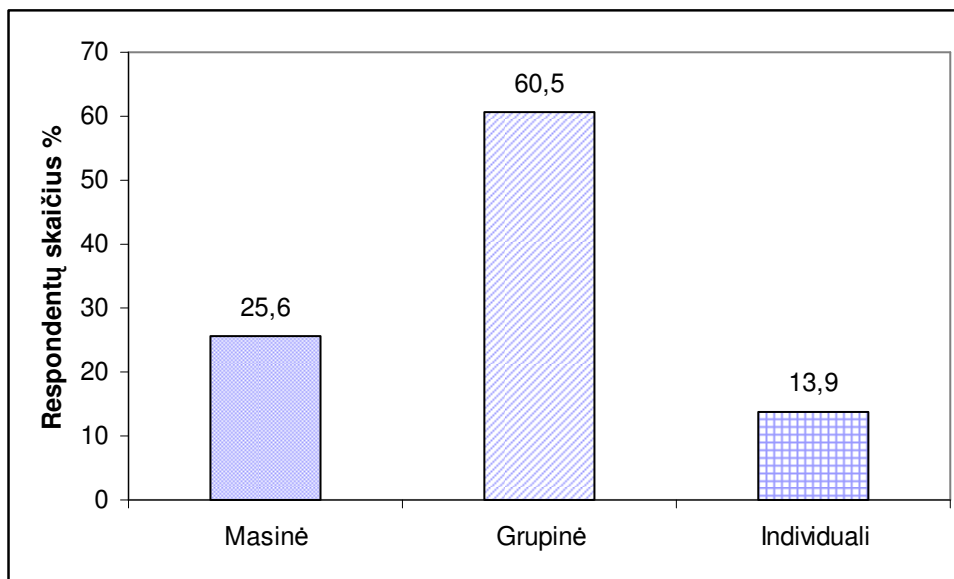
Ketvirtadalis respondentų (25,6%) teigia, kad jų mokyklose vyrauja komunikacinė funkcija – ugdyti gebėjimą laisvai, nevaržomai bendrauti su vienmečiais, jaunesniais ar vyresniais už save, su įvairių tautybių, įsitikinimų žmonėmis.

Likusieji (27,9 %) respondentai pasidalino beveik po lygiai, teigdami, kad jų mokyklose vyrauja kognityvinė (16,3%) arba pragmatinė (11,6%) papildomo ugdymo funkcijos.

Kognityvinė funkcija – pagilinti, papildyti, plėtoti žinias, mokėjimus ir įgūdžius. Pragmatinė funkcija - tai ruošimasis profesinei karjerai, praktinio darbo įgūdžių įgijimas, išmokimas tam tikrų pradmenų.

Apklausoje buvo siekiama išsiaiškinti, kuriai popamokinės veiklos darbo formai respondentai teikia pirmenybę.

Susumavus rezultatus paaiškėjo, kad didžioji dalis respondentų pirmenybę teikia kelioms popamokinės veiklos darbo formoms, todėl 43 respondentai pateikė 87 atsakymus. Tyrimo rezultatai pateikti 14 pav.

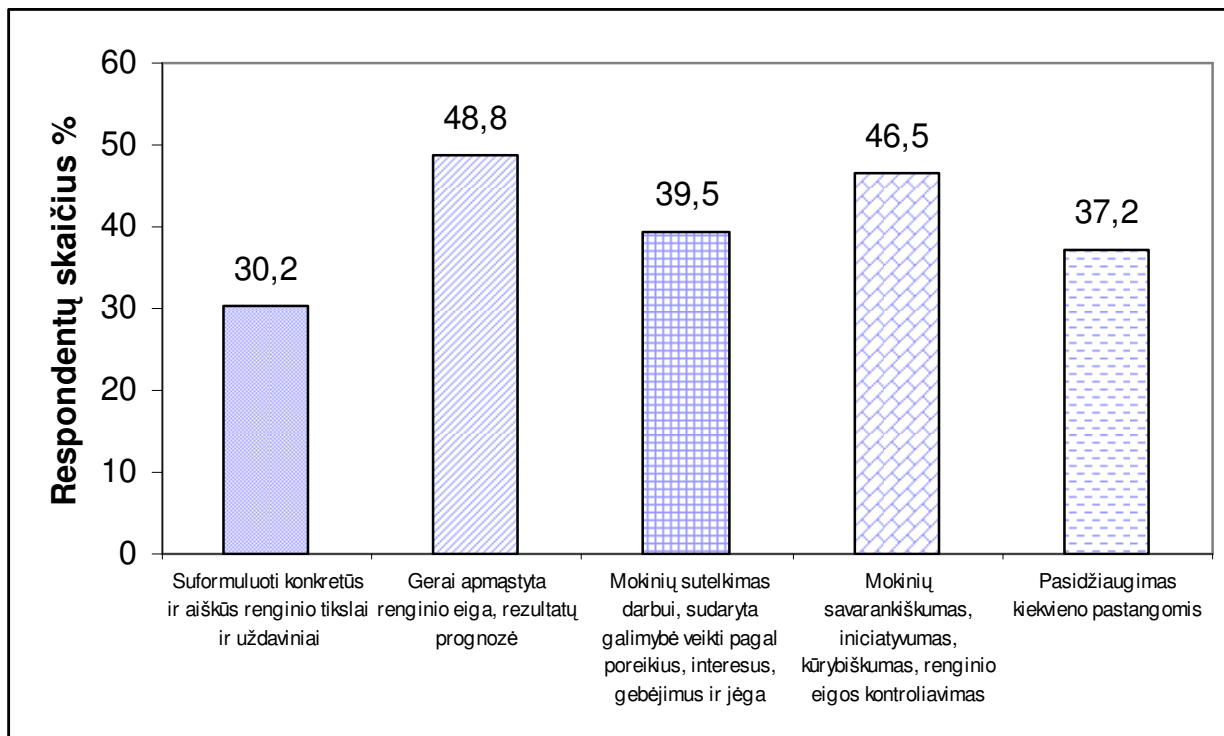
14 pav. Popamokinės veiklos formos

Akivaizdu, kad pirmenybė teikiama grupinei darbo formai (60,5%) – būrelių, ratelių, studijų veiklai, nes darbas grupėse yra pripažintas kaip vienas iš aktyviųjų darbo metodų. Be to grupinis darbas yra naudingesnis tuo, jog grupėse susirenka vienminčiai, kurie tiesiogiai kontaktuoja ir betarpiškai įtakoja vienas kitą.

Masinei darbo formai pirmenybę teikia 25,6 % respondentų ir tik 14,4 % mano, kad geriausia papildomo ugdymo forma yra individualus darbas – atskiro mokinio rengimas konkursams, varžyboms, pasirodymams scenoje.

Manoma, kad papildomas ugdymas pasieks geriausių rezultatų, kai bus derinamos visos darbo formos.

Popamokinės veiklos patrauklumas priklauso nuo organizuojamų renginių sėkmės. Respondentams buvo pateikti 5 teiginiai, kuriuos pasirinktinai jie turėjo pažymėti. (žr. 15 pav.)

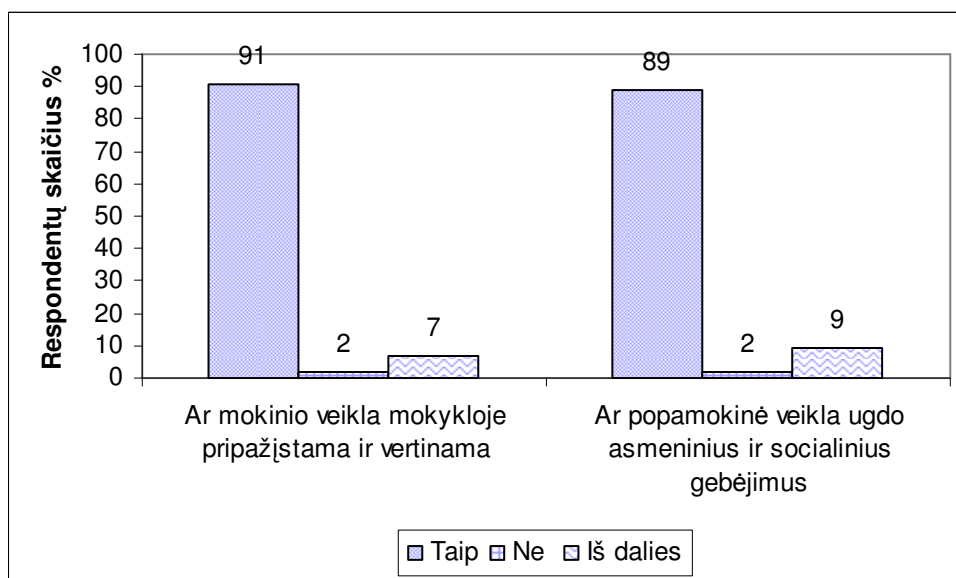
15 pav. Veiksniai, lemiantys organizuojamų renginių sėkmę

Organizuojamų renginių sėkmę, respondentų požiūriu, lemia gerai apmąstyta renginio eiga, rezultatų prognozė (48,8%); mokinių savarankiškumas, iniciatyvumas, kūrybiškumas, paisymas mokinių nuomonės, taktiškas ir netiesioginis renginio eigos kontroliavimas (konsultavimas, patarimai, padaršinimas) (46,5%); visų mokinių sutelkimas darbui, sudaryta galimybė visiems pasireikšti, veikti pagal poreikius ir interesus, gebėjimus ir jėgas (39,5%); pasidžiaugimas kiekvieno nors ir mažiausiomis pastangomis (37,2%); suformuluoti konkretūs ir aiškūs renginio tikslai ir uždaviniai (30,2%).

Kadangi respondentai pažymėjo po kelis veiksnius, procentinė išraiška viršija 100%

Susumavus rezultatus, galima teigti, kad visi veiksniai įtakoja pasiruošimą renginiams ir jų sėkmingą organizavimą.

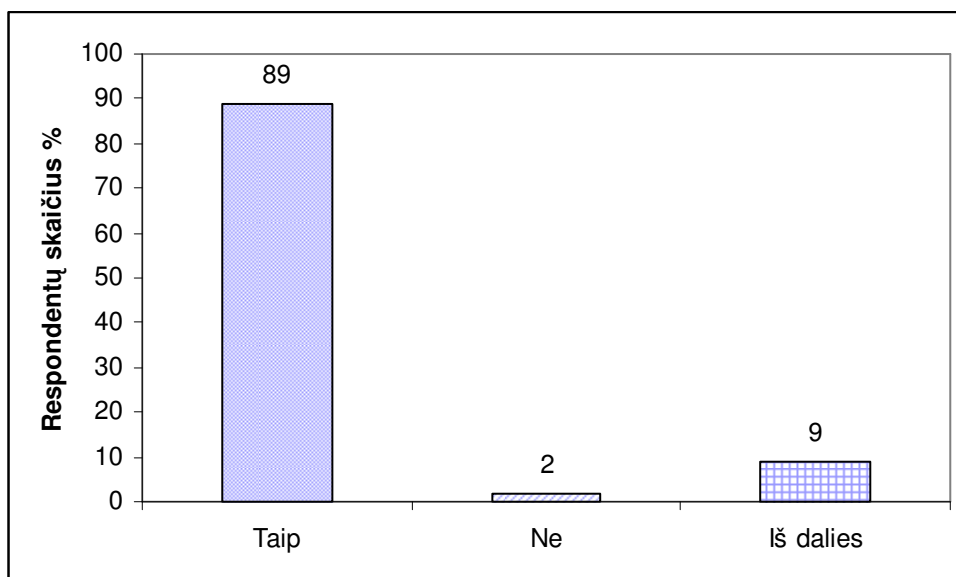
Mokinių dalyvavimo popamokinėje veikloje aktyvumas didžia dalimi priklauso nuo jo veiklos pripažinimo. (žr.16 pav.) 91 % respondentų patvirtino, kad mokinių veikla mokykloje yra pripažįstama ir vertinama. 7% respondentų teigia, kad iš dalies ir tik vienas respondentas (2%) – kad ne.

16 pav. Mokinių veiklos pripažinimas ir gebėjimų ugdymas

Pagrindinis popamokinės veiklos tikslas, anot D. Survutaitės, užimti moksleivius po pamokų, apsaugant juos nuo nepageidaujamos įtakos gatvėje, suteikti jiems papildomų žinių ir įgūdžių, įtraukti į visuomenei svarbių problemų sprendimą ir kt.

Tyrimo metu norėta sužinoti, ar mokykloje organizuojama popamokinė veikla ugdo mokinių asmeninius ir socialinius gebėjimus. (žr.16 pav.) 90,7 % respondentų patvirtino teigiamai ir tik 9,3 % atsakė „iš dalies“.

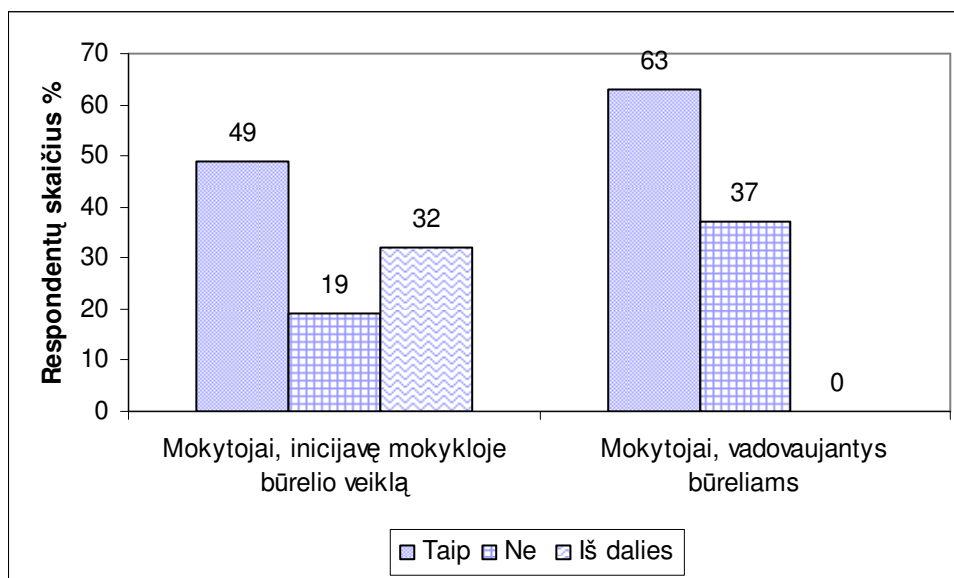
17 pav. Moksleivių skatinimas dalyvauti popamokinėje veikloje

Respondentai, paklausti, ar jie skatinami pasinaudoti mokykloje sudarytomis sąlygomis dalyvauti popamokinėje veikloje. 89 % respondentų atsakė „taip“, 2 % - ne ir 9 % - „iš dalies“. (žr. 17 pav.)

Teigiama mokinių ir mokytojų sąveika skatina mokinių aktyvumą, norą tobulėti, todėl labai svarbu, kad mokytojas kartu su mokiniais įsitrauktų į popamokinės veiklos organizavimą ir neliktų tik pasyviu stebėtoju.

Tyrimo metu norėta sužinoti, kokią vietą užima mokytojas popamokinės veiklos kontekste. Šiuo tikslu buvo prašoma atsakyti į klausimus, ar esate inicijavę kurio nors būrelio veiklą ir ar vadovaujate kokiam nors būreliui.

81,4 % respondentų teigia, kad yra inicijavę pilnai arba iš dalies kokio nors būrelio veiklą. 63 % respondentų patys vadovauja būreliui. (žr. 18 pav.)

18 pav. Pedagogų tiesioginis dalyvavimas popamokinėje veikloje

Siekiant sėkmingo vadovavimo popamokinei veiklai, pedagogai turi žinoti popamokinės veiklos principus, darbo formas ir metodus. Tuo tikslu daugelis pedagogų kelia kvalifikaciją Kvalifikacijos tobulinimo institucijose. Todėl paklausti, kur gauna informacijos apie papildomojo ugdymo organizavimą, 77,4 % respondentų teigia, kad dalyvaudami kvalifikacijos kėlimo renginiuose. Kadangi respondentai informaciją gauna iš įvairių šaltinių, taigi ir atsakymų yra beveik dvigubai daugiau. (žr. 6 lentelę)

6 lentelė

Mokytojų gaunama informacija apie papildomo ugdymo organizavimą

Informacijos apie papildomą ugdymą tiekėjas	Atsakiusių skaičius	Procentai
Miesto papildomo ugdymo įstaigos	4	9,3
Mokyklos administracija	14	32,6
Miesto švietimo skyrius	4	9,3
Žiniasklaida	14	32,6
Kvalifikacijos kėlimo institucijos	32	74,4

Apibendrinti atsakymų rezultatai patvirtina Lietuvos respublikos Švietimo gairėse numatyto pagrindinio švietimo principo – mokymasis visą gyvenimą žinių visuomenėje – reikšmingumą. Naujos žinios šiandien labai greitai kuriamos, jos turi būti greitai perimamos, savarankiškai vertinamos, išmintingai pritaikomos. (Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos. Švietimo gairės. 2003-2012 metai. Švietimo kaitos fondas, 137 psl.).

Į klausimą, kaip skatinate mokinius dalyvauti popamokinėje veikloje, respondentai atsakė įvairiai. Kadangi daugelis respondentų dirba kompleksiskai, taigi ir atsakymų 43 respondentai pateikė net 63. (žr. 7 lentelę).

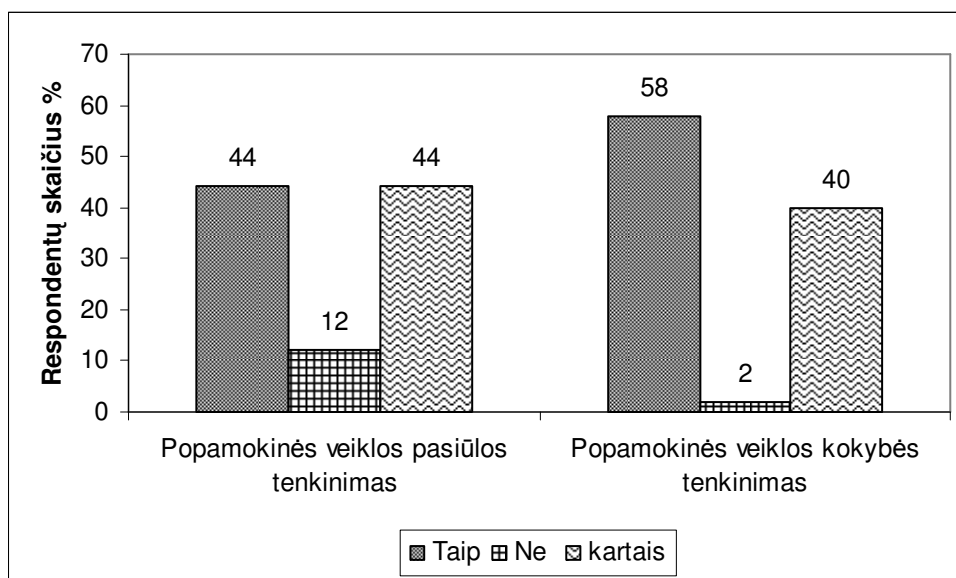
7 lentelė

Mokinių skatinimas dalyvauti popamokinėje veikloje

Rekomenduoju	Atsakiusių skaičius	Procentai
Per klasės valandėles	29	67,4
Individualiai	15	34,9
Per tėvelius	19	44,2

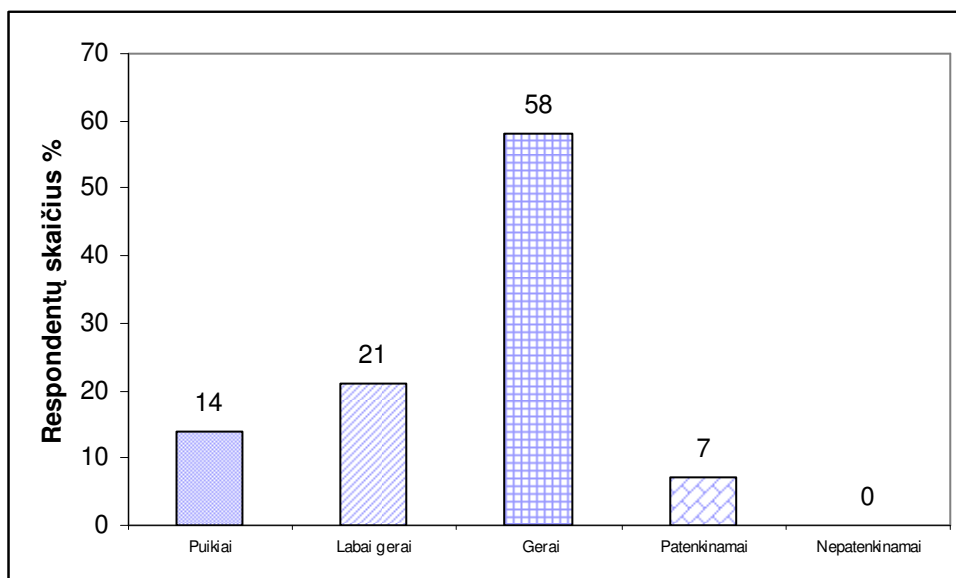
Organizuojant popamokinę veiklą svarbus yra grįžtamasis ryšys, t.y. noras sužinoti, ar tenkina mokinius popamokinės veiklos pasiūla ir kokybė. Daugiau nei pusė respondentų mano, kad siūlomi popamokinės veiklos renginiai, būreliai ir kt. pilnai tenkina moksleivių norus. Ketvirtadalis mano, kad tenkina tik iš dalies. Ir tik vienas respondentas mano, kad netenkina.

Kalbant apie popamokinės veiklos kokybę, apklaustųjų rezultatai pasiskirstė maždaug taip pat. (žr. 19 pav.)

19 pav. Popamokinės veiklos pasiūlos ir kokybės vertinimas

Teiravomės, kaip respondentai vertina popamokinės veiklos organizavimą mokykloje. 58 % respondentų šią veiklą įvertino gerai, 21 % - labai gerai; 14% - puikiai ir 7% - patenkinamai. (žr. 20 pav.)

20 pav. Popamokinės veiklos vertinimas /pedagogų požiūriu/

Toks popamokinės veiklos vertinimas rodo, kad mokyklose dar ne viskas padaryta organizuojant popamokinę veiklą, keliant renginių organizatorių ir pedagogų darbo kokybę.

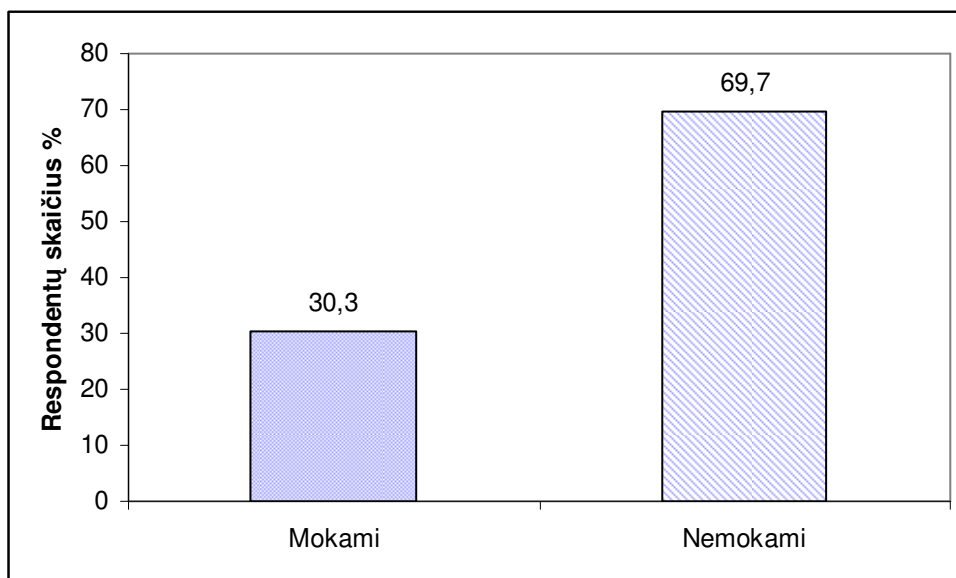
5.3. Mokiinių tėvų įtaka vaikų popamokinės veiklos organizavimui

Pozityvus ugdymo proceso ir jo sudedamosios dalies – popamokinės veiklos - organizavimas didžia dalimi priklauso nuo šeimos ir mokyklos bendravimo ir bendradarbiavimo. Šeima ir mokykla – dvi institucijos, atsakingos už jaunosios kartos ugdymą. Jas jungia vienas ir tas pats objektas – vaikas. Dirbdami kartu šios institucijos gali nemažai pasiekti.

Todėl buvo mokinių tėvams pateikta anketa, siekiant sužinoti, koks tėvų požiūris į popamokinės veiklos organizavimą mokykloje, koks jų indėlis.

Apklausa parodė, kad tėvai domisi, kokius popamokinės veiklos renginius, būrelius lanko jų vaikai, nes gebėjo įvardinti mokamus ir nemokamus būrelius.

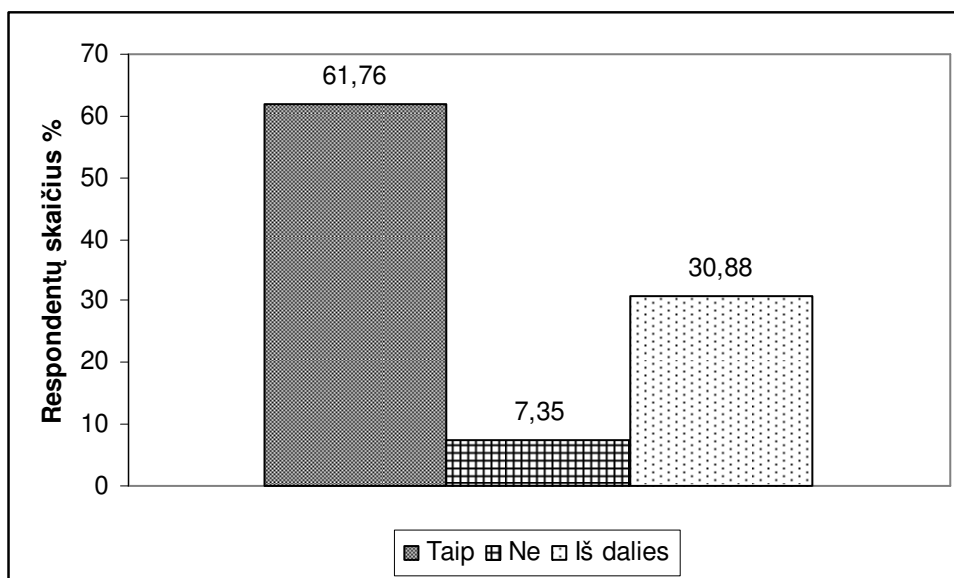
30,3 % respondentų pažymėjo, kad jų vaikai lanko mokamus būrelius. Likusieji, teigia, kad vaikai lanko nemokamus būrelius. (žr.21 pav.)

21 pav. Tėvų požiūris į būrelių lankymą

Į klausimą, ar tenkina Jus mokykloje organizuojama popamokinė veikla, teigiamai atsakė 61,8 % apklaustųjų, 30,9 % - iš dalies teigiamai. Likusieji pažymėjo, kad mokykloje organizuojama popamokinė veikla jų netenkina. (žr. 22 pav.)

22 pav. Tėvų nuomonė apie popamokinės veiklos organizavimą mokykloje

Tyrimai parodė, kad tėvai žino apie savo vaikų dalyvavimą popamokinėje veikloje, todėl apklaustieji gebėjo nurodyti, kodėl vaikai lanko būrelius. 68 apklaustieji pateikė net 154 atsakymus. (žr. 8 lentelę)

8 lentelė

<i>Būrelių lankymo tikslai</i>		
Teiginiai	Atsakiusiųjų skaičius	Procentai
Siekia atskleisti savo gebėjimus	34	50,0
Nori realizuoti save	26	38,2
Siekia pagilinti žinias	30	44,1
Nori turiningai praleisti laisvalaikį	33	48,5
Nori įgyti autoritetą draugų tarpe	4	5,9
Nori bendrauti ir bendradarbiauti	27	39,7

Kitos priežastys, dėl kurių, tėvų manymu, vaikai lanko popamokinius užsiėmimus, yra: užimtumas (2,9 %); tėvų rekomendacija (2,9 %); suteikia džiaugsmo mėgiamas užsiėmimas (1,5 %); stiprina sveikatą (2,9 %).

Į klausimą, kokias žmogaus savybes ugdo popamokinė veikla, 68 apklaustieji pateikė 213 atsakymus (313 %). (žr. 9 lentelę)

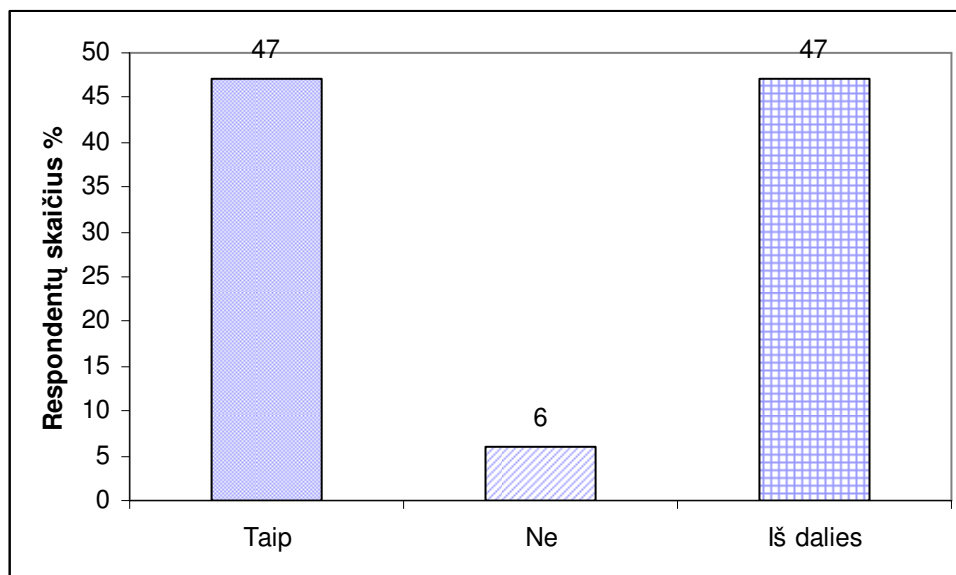
9 lentelė

Žmogaus savybės, kurias formuoja popamokinė veikla

Charakterio savybės	Atsakymų skaičius	Procentai
aktyvumas	46	67,6
savarankiškumas	40	58,8
kūrybiškumas	47	69,1
pažintiniai interesai	32	47,1
estetinis suvokimas	20	29,4
iniciatyvumas	22	32,4

Iš kitų savybių respondentai paminėjo: kritinį mąstymą (2,9 %), bendravimo kultūrą (2,9 %), objektyvumą (1,5 %), ir fizinius gebėjimus (1,5 %).

Pastebėta tendencija, kad kūrybiškumas laikoma pagrindine charakterio savybe, reikalinga kiekvienam žmogui, nes kūrybiškumas – tai sugebėjimas originaliai, nestandartiškai mąstyti, spręsti ir praktiškai veikti. Kūrybiškumas pedagogikos požiūriu apibūdinamas kaip darbo ir žaismingumo, tvarkos ir laisvės, triūso ir atsipalaidavimo, aktyvumo ir poilsio sintezė. Kūrybiniame akte žmogus sukuria patį save, tobulėja. Kūrybos proceso metu žmogus išsivaduoja iš vidinės bei išorinės vergovės. Kūryba užvaldo visą žmogiškąją esmę. Kūryboje atsiskleidžia humanizmo esmė, ji gydo ir taurina žmogų. (Butkienė, 1996)

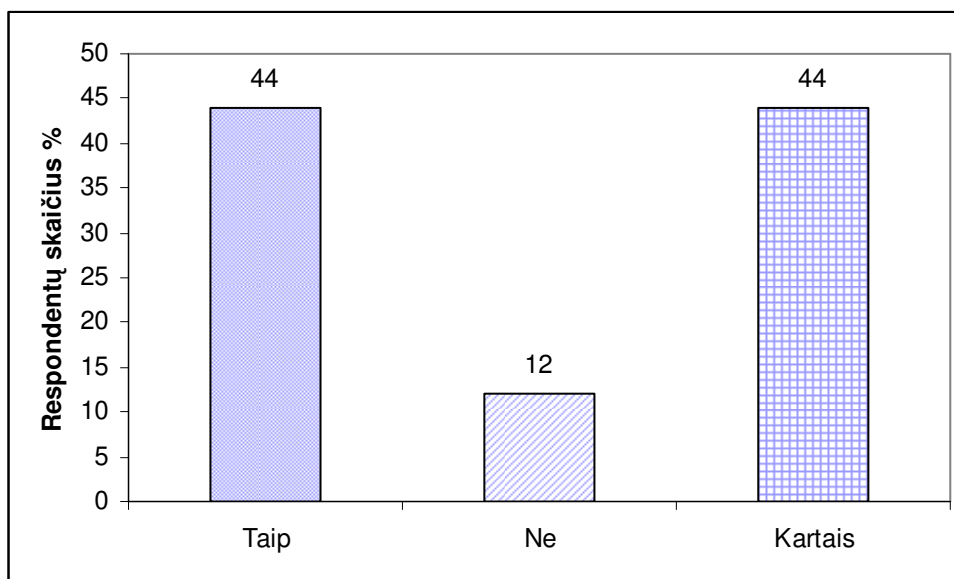

23 pav. Tėvų domėjimasis popamokine veikla mokykloje

Pasidomėjus, ar tėvai žino apie mokykloje organizuojamus popamokinius renginius, paaiškėjo, kad dauguma tėvelių žino apie visus renginius, kiti žino iš dalies, ir tik maža dalis nežino. (žr. 23 pav.)

Vaikams labai malonu, jie didžiuojasi, kai tėveliai kartu su jais dalyvauja renginiuose.

Paklausti apie dalyvavimą mokyklos organizuojamuose renginiuose, dalis respondentų (44%) atsakė, kad dalyvauja, tiek pat atsakė, kad dalyvauja kartais ir tik 12 % atsakė, kad nedalyvauja (žr. 24 pav.)

24 pav. Tėvų dalyvavimas popamokinės veiklos renginiuose

Anketos pabaigoje buvo pateikti du atviro tipo klausimai: koks Jūsų indėlis į mokyklos popamokinės veiklos organizavimą? kokiuose renginiuose esate dalyvavę su savo vaikais?

Respondentai pateikė labai netikėtus atsakymus (žr. 10 ir 11 lenteles)

10 lentelė

Tėvų indėlis į mokykloje organizuojamus renginius

Tėvų pateikti teiginiai	Atsakiusiųjų skaičius	Procentai.
Niekuo	39	57,4
Gamina priemones	17	25,0
Teikia materialinę pagalbą	12	17,6
Moko žodžius	4	5,9
Vertina mokytojos darbą	1	1,5
Moraliai palaiko	1	1,5

Atsakydami į paskutinį anketos klausimą, respondentai nurodė labai daug įvairių renginių, todėl buvo mėginta juos sugrupuoti:

- valstybinės šventės;
- kalendorinės šventės;
- ekskursijos, išvykos, sveikatingumo, sporto šventės;
- renginiai, susiję su klasės, mokyklos tradicijomis;
- miesto šventės.

11 lentelė

Tėvų dalyvavimas mokyklos renginiuose

Renginių pavadinimai	Dalyvavusiųjų skaičius	Procentai
valstybinių švenčių minėjimai	22	32,4
kalendorinių švenčių minėjimai	35	51,5
ekskursijos, išvykos, sveikatingumo, sporto šventės;	14	20,6
renginiai susiję su klasės, mokyklos tradicijomis	32	47,1
miesto šventės	13	19,1

Didžioji dauguma respondentų pažymėjo, kad lankosi mokykloje švenčiamose kalendorinėse šventėse (51,5%), o taip pat renginiuose, susijusių su klasės ir mokyklos tradicijomis (47,1%): klasės vakaronėse, išleistuvėse, Kaziuko mugėje, Rudenėlio šventėje ir t.t. 11 respondentų (16,2 %) pareiškė, kad jie nėra dalyvavę jokiuose papildomo ugdymo renginiuose

Respondentų atsakymai leidžia daryti prielaidą, kad ne visi tėvai pakankamai aktyviai dalyvauja popamokinėje veikloje ir nepakankamai ja domisi.

IŠVADOS

1. Popamokinė veikla – sudedamoji ugdymo proceso dalis, lemianti asmenybės formavimą(-si) ir net turinti tam lemiamą reikšmę.

2. Popamokinė veikla turi reikšmingos įtakos ugdytinių dvasinei brandai, jų emocinei savijautai, mokymosi rezultatyvumui, bendravimo ir bendradarbiavimo poreikių įgyvendinimui.

3. Popamokinė veikla leidžia įvairiapusiškiau pasiekti vieną iš svarbiausių švietimo tikslų – užtikrinti kokybišką ir tęstinį švietimą ir ugdymo proceso centru laikyti ugdytinį, jo poreikių tenkinimą. Popamokinės veiklos kokybė lemia ugdymo(-si) rezultatus, bendrųjų gebėjimų plėtotę, mokinių saviraišką.

4. Tyrimų rezultatai parodė, kad mokinių požiūris į popamokinės veiklos organizavimą mokykloje – teigiamas. Mokiniai noriai dalyvauja įvairiuose popamokiniuose klasės ir mokyklos renginiuose, lanko būrelius tiek mokykloje, tiek ir kitose ugdymo įstaigose.

5. Popamokinės veiklos sėkmė priklauso nuo mokytojų asmenybės savybių: kūrybiškumo, aktyvumo, energingumo, iniciatyvumo, organizuotumo, gebėjimo bendrauti ir bendradarbiauti.

6. Mokytojai, mokiniai ir jų tėvai mano, kad popamokinė veikla ugdo mokinių kūrybiškumą, aktyvumą, savarankiškumą ir kt. teigiamas savybes.

7. Mokytojai ir mokiniai teigiamai vertina tėvų gebėjimą domėtis vaikų popamokine veikla mokykloje, tėvų iniciatyvas, organizuojant popamokinę veiklą.

8. Galima daryti išvadą, kad iškelta hipotezė pasitvirtino, nes popamokinės veiklos sistemos funkcionavimas siekių, lūkesčių, poreikių tenkinimo, saviraiškos, mokytojų, mokinių ir jų tėvų bendravimo ir bendradarbiavimo lygmenyse – yra reikšminga pradinio ugdymo sėkmės sąlyga.

REKOMENDACIJOS

1. Visi papildomojo ugdymo užsiėmimai turi padėti vaikui maksimaliai išskleisti individualias kūrybos galias ir gebėjimus, patenkinti jo prigimties, saviraiškos, meilės ir pagarbos, prasmės, kūrybos, tvarkos ir darnos poreikius.

2. Teigiama mokinių ir mokytojų sąveika skatina mokinių aktyvumą, norą tobulėti, todėl labai svarbu, kad mokytojas kartu su mokiniais įsitrauktų į popamokinės veiklos organizavimą ir neliktų tik pasyviu stebėtoju.

3. Pedagogas, organizuojantis popamokinę veiklą turi būti kūrybiškas, aktyvus, energingas, iniciatyvus, gebėti bendrauti ir bendradarbiauti su mokiniais ir jų tėvais.

4. Popamokinė veikla turi būti orientuota į vaiko amžių, jo poreikių, interesų, gebėjimų tenkinimą ir skatinimą.

5. Būtina atkreipti pedagogų dėmesį į labiausiai nemėgiamų veiklų: klasių valandėlių, nacionalinių švenčių ir pokalbių - temų parinkimą, naujų darbo metodų taikymą, pravedimo kokybę.

6. Būrelių pasirinkimo kriterijus – mokinių pažintiniai interesai ir pomėgiai. Prievarta – vienas iš neigiamybių, pasitaikančių mokykloje.

7. Popamokinė veikla turi būti mokiniams įdomi ir naudinga, turi skatinti kūrybai, padėti siekti geresnių mokymosi rezultatų.

8. Užtikrinti vienodas galimybes visiems mokiniams dalyvauti popamokinėje veikloje, teikiant prioritetą veikloms, susijusioms su menine kūryba, muzika, pramogomis, nes meniniai išgyvenimai labai svarbūs vaiko saviraiškai ir kūrybiškumui.

9. Pageidautina, kad popamokinė veikla sietųsi su klasės, mokyklos tradicijomis, Lietuvos kultūros paveldu.

LITERATŪRA

1. Akelaitienė B. (2000). Laisvos ir kūrybingos asmenybės ugdymas mokant šokio // Žvirblių takas. Vilnius. Nr. 1. p. 54 – 59.
2. Butkienė G. Kaip pasirinkti mokymo metodą. Žurnalas „Mokykla“ Nr.:11, 1997. p. 43
3. Butkienė G., Kepalaitė A. Mokymasis ir asmenybės brendimas. V.,1996. p. 11 – 12.
4. Černiauskienė S. (1998). Integruotas ugdymas po pamokų. Dialogas Nr. 42. p. 6.
5. Dapkienė S. (1998). Papildomojo ugdymo formos. Šiauliai.
6. Dapkienė S. (2001). Papildomojo ugdymo formos. Šiauliai.
7. Dapkienė S. (1993). Užklasiniai renginiai moksleiviams . Šiauliai.
8. Dapkienė S. (2002). Papildomojo ugdymo formos. Šiauliai.
9. Daugėlienė V. (2001). Papildomasis ugdymas turi padėti vaikams./ Socialinis ugdymas: papildomojo ugdymo situacija ir perspektyvos. Šiauliai. P. 38-46.
10. Dynamics of Intercultural Communication (Carley H. Dodd) McGraww-Hill 5th Edition.
11. Dzenuškaitė S. (1991). Mokinių nepamokinės veiklos tobulinimas.
12. Edukologijos mokslo keliu.. Šiauliai, 2002.
13. Eitminavičius S. (2000). Kokia ugnim nušviesti? Kaunas. p. 12-33.
14. Grakauskaitė D. (1998). Ar lengva būti kūrybiškam? // Mokykla. Vilnius. Nr. 4-5. p. 38-39.
15. Grakauskaitė D. (1993). Ar skatinsime kūrybingumą? // Mokykla. Vilnius. Nr. 1. p. 22-25.
16. Grėbliauskienė B., Večkienė N. (2004). Komunikacinė kompetencija: komunikabilumo ugdymas. Vilnius. p. 67-101.
17. Grinevičienė N. (1997). Mokinių laisvalaikio ir papildomojo ugdymo šiandieninės problemos. Lietuvos mokykla: istorija ir dabartis. Šiauliai. p. 27-46.
18. Grinevičienė N. (1996). Socialinė vaikų laisvalaikio analizė. Lietuva socialinių pokyčių erdvėje. Vilnius. p. 5 – 67.
19. Marie J. Non – formal education. [žiūrėta 2005-12-11]. Prieiga per internetą: http://space.hogent.be/claroline/document/document.php?cidReq=SPACEIC&curdirpath=%2FES - ICC_course
20. Jaunimo neformalaus ugdymo esmė žiūrėta 2005-12-11]. Prieiga per internetą: <http://www.jnu.lt/?id=14&PHPSESSID=29428a6268668c285f21bf4066442eaf>

21. Jovaiša L. (1987). Auklėjimo principai. Pedagogikos pagrindai. Kaunas.
22. Kepežinskienė A., Šaulienė I. (2003). Mokinių kūrybiškumo ugdymas per saugaus eisimo pamokas ir užklausinėje veikloje./ Žvirblių takas nr.11 p. 7-9.
23. Kilimienė D. (1998). Papildomojo ugdymo programa pradinėms klasėms. Klaipėda.
24. Kokia papildomojo ugdymo ateitis// Dialogas 2001 09 14. p. 5.
25. Kveskienė G., Monkevičienė D. (2001). Laisvalaikio reikšmė ankstyvai prevencijai. /Pedagogika Nr.50 Vilnius. p. 89-97.
26. Laisvalaikio kultūra: teorija, praktika, rekomendacijos. Vilnius, 1996.
27. Laisvalaikis ir jo organizavimas.(1998) Vaitkevičius J. Socialinės pedagogikos bruožai. Vilnius, p. 153-156.
28. Laužikas J. (1965). Mokinių valios ugdymo bruožai. Vilnius. p. 123-129.
29. Lietuvos mokykla: istorija ir dabartis. Šiauliai, 1997. p. 5 – 17.
30. Lietuvos švietimo koncepcija. 1997.
31. Lukauskas A. (1996). Jaunesniojo amžiaus mokinių užimtumas ir laisvalaikio problemos. Klaipėda.
32. Maceina A. (1934). Tautinis auklėjimas. Kaunas. p. 326 –329.
33. Mikalauskas J., Salialionytė I., Salickas K. (2005). Projektas 3 p. Vilnius.
34. Miselis L. (2000). Popamokinės muzikinės veiklos optimizavimo galimybės. /Pedagogika Nr. 44 . p. 48 – 52.
35. Moksleivių papildomas ugdymas. Vilnius, 1994.
36. Papildomas ugdymas moksleivių socializacijos kontekste. VPU, 2001.
37. Papildomas ugdymas. Šiauliai, 1998.
38. Papildomas ugdymas. Šiauliai, 2002
39. Paulavičiūtė A. (2002). Renginių organizavimas ABC. Vilnius.
40. Paurienė A. (1973). Paauglių iniciatyvumo ugdymas visuomenei naudinga veikla. Vilnius.
41. Pečeliūnas, R. (2001). Vaikų vokalinės kultūros ugdymo popamokiniu metu optimizavimas: daktaro disertacijos santrauka : soc. mokslai, edukologija. Šiauliai.
42. Petrikienė Z. Šeimos pagalba organizuojant popamokinę veiklą. Žvirblių takas 2004 Nr. 3, p. 8-10
43. Petruškevičienė A. Popamokinė veikla: vertinimai ir pageidavimai. Dialogas, 2005 Nr. 20 (660).

44. Policy paper on Youth organizations as non formal educators – recognizing our role. Rome, 2003
45. Popamokiniai renginiai specialioje mokykloje / sudarė J. Ambrukaitis ir kt. Šiauliai, 1998.
46. Popamokiniai renginiai specialiojoje mokykloje. Šiauliai, 1998.
47. Rajeckas V. (1994). Ugdomasis mokymas. Vilnius.
48. Ramaneckienė I. Septyni klausimai apie papildomąjį ugdymą./ Dialogas 1997 06 27.
49. Ramaneckienė I. Papildomasis ugdymas. // Papildomasis ugdymas I. (1998). Šiauliai. p. 4-10.
50. Ramaneckienė I. Papildomojo ugdymo šiandiena ir galbūt rytdiena. // Papildomasis ugdymas II. (2002). Šiauliai. p.3-7.
51. Ratkus J. (2000). Ugdymas ir popamokinė pasaulio pažinimo veikla: pasaulio pažinimo didaktikos bruožai mažakomplektėje pradinėje mokykloje. Šiauliai.
52. Savickytė V. (1986). Klasės vadovo veiklos planavimas : mokymo priemonė studentų savarankiškam darbui. Vilnius.
53. Socialinis ugdymas: papildomojo ugdymo situacija ir perspektyvos. Šiauliai, 2001.
54. Study on the links between formal and non formal education. Strasbourg, 2003.
55. Survutaitė D. (2002). Papildomojo ugdymo stebėseną Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje/Acta Padegoica Vilnensia. Vilnius, Nr.12. p.102 – 121.
56. Švenčių scenarijus mokykloms. Panevėžys, 2002.
57. T – Kit on Intercultural learning. ES, 2000.
58. Užklasinio ir užmokyklinio auklėjamojo darbo organizavimas. Kaunas, 1981.
59. Vaitkevičius J. (1982). Moksleivių mokymosi ir laisvalaikio problemos. Vilnius. p. 28-54.
60. Vijeikytė A. Moksleivių užimtumo programoms – milijonas litų./Voruta Nr. 5 (551), 2004.
61. Visockienė J. (1999). Saviraiška – kūrybiškumo pagrindas. // Žvirblių takas. Vilnius. Nr. 1. p.2-8.
62. Zaleckienė J. (1994). Moksleivių papildomas ugdymas. Vilnius.
63. Zaleskienė I. (1993). Papildomojo ugdymo sistemos metmenys./Lietuvos švietimo reformos gairės. Vilnius.
64. Žilinskaitė V. Integruotas ugdymas ir ugdomasis popamokinėje veikloje. / Žvirblių takas 2004 Nr. 4 p. 7-8.